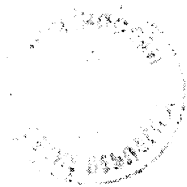

MARK TWAIN

YANKEE NA DVOŘE
KRÁLE ARTUŠE

3

1954

NAŠE VOJSKO

PRAHA

PŘEDMLUVA

Drsné zákony a obyčej, o kterých se mluví v této portdece, jsou historické a historické jsou také epizody, jež slouží k jejich objasnění. Některé ošim tordil, že na puntik takové zákony a mravy existovaly v šestém století v Anglii; nikoli, tvrdíme pouze, že vzhledem k tomu, že se vyskytovaly v dějinách civilisace anglické i civilisace jiných národů, můžeme považovati za jisté, že nikterak nekritujeme šestému století, když se domníváme, že i v něm byly na denním pořádku. Lze dokonce plným právem usuzovat, že všude tam, kde některý z těchto zákonů a obyčejů se v oněch odlehklých dobách nevyskytoval, jistě byl nahrazen něčím daleko horším.

Tato kniha si nevzala za úkol řešit otázku, zda skutečně existuje něco takového, jako jsou božská práva králů. To by byla otázka příliš obtížná. Je zřejmé a nesporné, že vůdci hlavou národa by měla být osoba vznešeného charakteru a neobyčejných schopností. Neméně zřejmá a nesporná je skutečnost, že tuto osobu nemůže neomylně vybrat nikdo než Bůh, který by tak – zřejmě a nesporně – také měl činit, a z toho všeho vyplývá nevyhnutelný závěr, že On tak skutečně činí. Totiž – vyplýval, a jen do té doby, dokud se autor této knihy nesetkal s případy Madame Pompadour, paní Castelmainové a některých jiných vůdčích hlav tohoto druhu; ty bylo tak obtížné včlenit do výše naznačeného schématu, že autor raději uznal za vhodné dát knize (která má ostatně vyjít již tohoto podzimu) jiný směr a otázku po důkladném prostudování vyřešit v knize jiné. Jde totiž práce o problém, který by vyřešen být měl, a já stejně nebudu mít příští zimu nic zvláštního na práci.

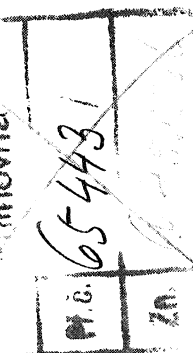
NÁRODNÍ KNIHOVNA

1001289288

R 82 2 94

Střední vojenská knihovna

Z anglického originálu
The Connecticut Yankee in King Arthur's Court
přeložil Josef Mach.

Redakčně upravila
a doslov a vysvětlivky z ruského vydání

přeložila Magda Stejskalová.

Ilustroval a obálku a vazbu navrhl

Dr. Adolf Hoffmeister.

Bylo to v Anglii na hradě Warwicku, kde jsem se po prvé setkal s tím podivným cizincem, o němž chci vypravovati. Upoutal mou pozornost třemi věcmi: svou skvělou prostotou, obdivuhodnou znalostí starobylých zbraní a konečně i pohodlím, jež skýtala jeho společnost – všechno mluvení obstarával totiž úplně sám. Seznámili jsme se, jak se to stává skromným lidem, na konci dlouhého zástupu, který se dával prováděti starým hradem, a on najednou začal říkat věci, které mne zajímaly. A jak tše, příjemně a plynně mluvil, zdálo se mi, jako by se nenápadně vzdaloval z tohoto světa a z přítomného času někam do jakési odlehle doby a dávno zapomenuté země, a přitom mě poněnáhu obetkával tak zvláštním kouzlem, že mi to po chvíli připadalo, jako bych se nacházel mezi přízraky a stíny a prachem a plísni šeré dávnověkosti a hovořil s nějakým přítelkem oněch vzdálených věků! Zrovna tak jako bych já mluvil o svých nejbližších osobních přátelích nebo nepřátelích, mluvil on o Siru Bediverovi, o rytíři Borsovi de Ganis, rytíři Lancelotovi od Jezera, rytíři Galahadovi a všech ostatních veličinách proslulé stolové společnosti – a při tom vypadal tak staře, staře, nevyslovitelně staře a vybledlé a vyschle a omšele a vyčichle a starobyle! Pojednou se ke mně otočil, a tímž tónem, jako kdyby mluvil o počasí nebo o jiné takové všední věci, se otázel: „Slyšel jste asi o stěhování duší; víte však také něco o přestěhování celých časových epoch – i lidí do jiných dob?“

Odpověděl jsem, že o tom mi není nic známo.

Má odpověď ho zajímala tak málo – zrovna jako kdybychom mluvili o počasí – že si ani nevšiml, zda jsem mu vůbec nějak odpověděl. Nastal okamžik ticha, přerušeny náhle chraplavým hlasem průvodčího cizinců:

„Starý krunýř ze šestého století, z doby krále Artuše a jeho Kulatého stolu; podle pověsti patřival prý rytíři Sagramorovi, zvanému Le Desirous. Račte si povšimnout kulaté dírky na levé straně prsou této řetízkové košile; její původ je neznámý, ale pravděpodobně byla vyvrtána kulí až po vynalezení

stříelných zbraní – možná že svévolným výstřelem některého vojáka Cromwellova.“

Pán, s kterým jsem se zrovna seznámil, se usmál – nebyl to však žádný novodobý, moderní úsměv, nýbrž takový, který asi již dávno a dávno, před mnoha staletími vyšel z módy, a zabručel, jak se zdá, sám pro sebe:

„Abyste věděli, já byl při tom, když se to stalo, já to viděl na vlastní oči.“ A pak po malé pomlce dodal: „Já sám jsem tu díрку prostřelil!“

Než jsem se vzpamatoval z téměř elektrického účinku jeho poznámky, byl ten tam.

Toho dne jsem celý večer proseděl u krbu v hotelu Warwick, ponořen ve snění o starých časech, zatím co déšť bušil do oken a vítr hučel ve všech okapech a koutech. Chvillemi jsem se pohroužil do okouzlující knihy Sira Thomase Maloryho a bavil se četbou všech těch velkolepých divů a dobrodružství, vdechoval svěží vůni prastarých jmen a názvů a pak jsem se zase oddával snění. A když se konečně přiblížila půlnoc, přečetl jsem si ještě jednu historii, pro usnutí, a to právě tu, kterou zde doslova uvádím:

JAK RYTÍŘ LANCELOT DVA OBRY ZABIL A JEDEN SLAVNÝ ZÁMEK OSVOBODIL

A hned nato přepadli ho dva ukrutní obři, odění po celém těle, kromě hlavy, brněním, s dvěma strašlivými kyji v rukou. Pan Lancelot nastavil štít, odrazil ránu prvního obra a svým dobrým mečem mu rozštípl hlavu ve dvě. Když to spatřil druhý, dal se na útěk a běžel jako smyslů zbavený ze šráchu před tak mocnými ranami, a pan Lancelot za ním plnou silou a sekl ho do ramene a rozťal ho takměř vejpalíky. Nato vkročil pan Lancelot do velkého sálu a tu před ním předstoupilo šestdesát paní a panen a ty všechny před ním klekly na kolena a děkovaly Pánu Bohu i jemu, že je vysvobodil. Neboť, urozený pane, pravily, většina nás tady byla po celých sedm let v jejich zajetí, a tkaly jsme různá hedvábná roucha pro svou obživu, a my všechny jsme urozeného stavu, a požehnan budiž, rytíři, ten den, kdy ses narodil, neboť ty jsi zajisté vykonal nejslavnější čin a zasloužil jsi největší čest, jaká kdy připadla kterému rytíři v křesťanském světě, a to my nikdy nepřestaneme hlásati, a pro-

σίme, abys nám pověděl svoje jméno, tak abychom mohly oznámiti svým přátelům, kdo nás vysvobodil z vězení. Krásné dámy, řekl on, mé jméno jest pan Lancelot od Jezera. A pak od nich odešel a poručil je Bohu. A vsedl na kůň a projížděl mnohé divné a divoké země a nikde nenašel pořádný nocleh. Až konečně jednoho večera ho potkalo štěstí a přijel do krásného zámku se zahradou a tam našel starou vznešenou dámu, která mu poskytla nocleh se vši ochotou, takže o něho i jeho koně bylo dobře postaráno. A když nastal čas, odvedla ho hostitelka do pěkné podkrovní světničky zrovna nad hlavní branou, kde bylo pro něho ustláno lůžko. Pan Lancelot odložil zbraně, brnění položil vedle sebe, uložil se na lůžko a hned usnul. Ale netrvalo to dlouho a přijel někdo na koni a s velkým pospěchem začal tlouci do brány. A pan rytíř Lancelot, jak to uslyšel, vstal z postele a podíval se oknem, a tu v měsíčním světle viděl, že za tím člověkem, co přijel na koni, přijeli tři rytíři také na koni a všichni tři se na něho obořili svými meči, ale on se jim postavil rytířsky na odpor a bránil se. Na mou čest, řekl si pan Lancelot, tomu jednomu rytíři bych měl přispěti na pomoc, vždyť by to byla pro mne hanba, nechat útočit tři na jednoho, neboť kdyby ho zabili, byl bych i já vinen jeho smrtí. A ihned si oblekl brnění a spustil se s okna po prostradle dolů k těm čtyřem rytířům a zvolal hlasitě a hrdě: Obrátte se na mne, páni rytíři, a zanechte boje s tímto pánem. A všichni tři hned nechali rytíře Kaye a vrhli se na rytíře Lancelota a rozpoutal se velký zápas, neboť ti všichni tři sesedli s koní a zasedli panu Lancelotovi mnohou ránu a obořili se na něho se všech stran. A tu pan Kay se hotovil pomoci panu Lancelotovi, ale ten mu řekl: „Nikolivě, pane, nepotřebuji vaší pomoci, ale přejete-li si mé pomoci, nechte mě samotného, já už si to s nimi vyřídím.“ Pan Kay tedy, aby učinil neznámému rytíři radost, zachoval se podle jeho slov a zůstal stát stranou. A za krátko pan Lancelot necelými šesti ranami srazil k zemi všechny tři.

A hned všichni tři začali křičet: Pane rytíři, vzdáváme se ti na milost, neboť jsi nepřemožitelný. Věc jest taková, řekl pan Lancelot, že nepřijmu vás v zajetí já, leč přejí si, abyste se vzdali panu Kayovi, seněšalovi a dvorskému správcí, jen pod tou podmínkou vám daruji život, avšak jinak ne. Otný rytíři, to se nám přiči a bylo by to pro nás hrozné, neboť my jsme pana Kaye pronásledovali až sem a byli bychom ho lehce

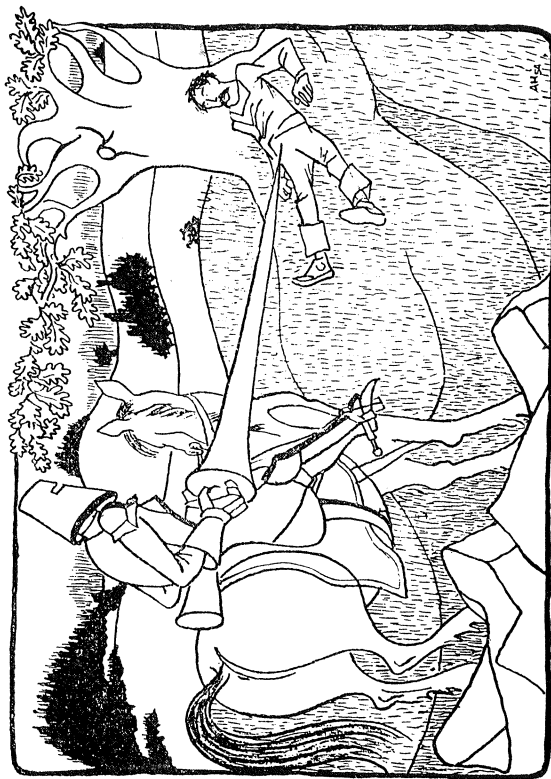

přemohli, nebýt vás. A nemáme tedy nijaké příčiny, proč bychom se měli vzdávat jemu. Dobrá, řekl pan Lancelot, tu věc si dobře rozmyslete, neboť máte na vybranou: buď umřít nebo zůstat na živu, a když chcete zůstat na živu, musíte se vzdát panu Kayovi. Ctný rytíři, nato zase oni, abychom zachránili vlastní životy, učiníme tak, jak poručíte. Pak tedy musíte, odpovídal jim pan Lancelot, dostavit se o nejbližší svatoúšní neděli ke dvoru krále Artuše a tam složit poslušnost u královny Ginevry a odevzdat se úplně do její přízně a milosti a oznámit jí, že rytíř Kay vás k ní poslal, abyste se stali jejími zajatci. Nazítří si pan Lancelot přivstal a odešel, zatím co pan Kay ještě spal. A pan Lancelot si oblekl jeho brnění a jeho štít a vzal si jeho zbraně. A potom šel do stáje a vzal si také koně páně Kayova, rozloučil se se svou hostitelkou a odjel. Za chvíli se probudil pan Kay a viděl, že pan Lancelot je pryč, a vtom si všiml, že pan Lancelot vzal si jeho výzbroj a jeho koně. Na mou věru, řekl si, ten přivede ještě leckocho u dvora krále Artuše do neštěstí, neboť pání rytíři si na něho budou troufat, poněvadž budou myslet, že to jsem já, a to jim přijde drahé. A já, když teď mám jeho brnění a štít, budu moci cestovat bezpečně a v míru. A brzy nato odjel i pan Kay, poděkovav své hostitelce za pochoštění a poctivý nocleh.

Když jsem knihu odložil, ozvalo se zaklepání na dveře a vstoupil můj neznámý. Nabídl jsem mu tabák, aby si napsal, a židli, aby si sedl, a vůbec aby si udělal pohodlí. Taký jsem ho povzbudil sklenkou dobré skotské whisky; pak jsem mu nalil ještě jednu, a pak ještě jednu — v naději, že se rozpovídá. Teprve když do sebe obrátil čtvrté povzbuzení, začal docela prostě a přirozeně vyprávět:

VYPRÁVĚNÍ NEZNÁMÉHO PÁNA

Jsem Američan. Narodil jsem se a vyrůstal jsem v Hartfordu, ve státě Connecticut — a k tomu ještě na druhé straně řeky, tak říkajíc téměř na venkově. Jsem tedy jaksepatří Yankee. Yankee duši i tělem — a praktický jsem taky a nevím skoro vůbec, co je to přecitlivělost — nebo poesie, jak se tomu také říká. Můj otec byl kovář, můj strýc byl koňský doktor a já jsem býval obojí, aspoň z počátku. Pak jsem se dostal do jedné velké továrny na zbraně a tam jsem se teprve pořádně vyučil svému řemeslu; naučil jsem se všechno, co k tomu patří — naučil jsem se

dělat flinty, revolvery, kanony, kotle, mašiny, všechny možné stroje, kterými se uspořídá lidská pracovní síla. Dovedu zkrátka udělat všechno, na co si kdo vzpomene — každou věc na světě, ať je to co chce; a když nebyl ještě znám rychlý a praktický způsob, jak některou věc udělat, já jsem ho vynal, vymyslel — a šlo to hned jako po másle. Stal jsem se vrchním dozorcem a správcem, v továrně měl jsem pod sebou několik tisíc lidí.

To se ví, takový člověk v sobě nutně musí mít plno bojovnosti a rvavosti — to už se rozumí samo sebou. A když má pod sebou pár tisíc drsných chlapíků, má o zábavu takového druhu postaráno. Nu, a to já jsem taky měl. Až jsem se jednou srazil s pořádným soupeřem a dostal taky pořádně co proto. Měl jsem menší brachiální nedorozumění vedené pomocí železných sochů s jedním chlapíkem, kterému jsme říkali Herkules. Srazil mne k zemi jedinou důkladnou ranou, až mi v hlavě za-praskalo. Zdálo se mi, že mi přerazil všechny klouby v lebece a zpřeházel je jeden přes druhý. Hned nato mi celý svět zmizel ve tmě a dál jsem nic už necítil ani nevěděl — aspoň hodnou chvíli ne.

Když jsem opět přišel k sobě, seděl jsem pod nějakým dubem na trávě a přede mnou se rozprostírala krásná venkovská kra-

jina, celá jakoby jen pro mne. Ale nebylo tomu docela tak – neboť přede mnou se tyčil chlap na koni a dival se na mne shůry – figura, jako by ji vystříhl z obrázkové knížky. Od hlavy až k patě byl oblečen v takové starodávné brnění, na hlavě měl přilbu na způsob soudku na hřebíky a v té bylo několik skulinek. Měl taky štít a meč a ohromně dlouhé kopí. Ten jeho kůň měl na sobě také brnění a z čela mu vyčníval ocelový roh, a kolem dokola s něho viselo skvostné třepení z červeného a zeleného hedvábí, taková čabraka, skoro až k zemi, vypadalo to jako strakatá prošívaná deka na postel.

„Ctný pane, chcete tedy utkat se se mnou v rytířském klání?“
„Jestli chci co v čem?“

„Chcete-li se utkat se mnou v turnajovém rytířském klání za čest své země nebo své dámy nebo – – –“

„Co to má znamenat?“ odpověděl jsem mu. „Vraťte se do svého cirkusu, člověče, nebo na vás udělám oznámení.“

A co ten člověk neudělal: rozjel se zpátky několik set sáhů a pak se tryskem pustil na koni směrem ke mně, tak rychle jak jen mohl, s tím svým soudkem na hřebíky skloněným skoro až ke krku svého koně a s kopím namířeným rovnou na mne. Viděl jsem, že to myslí doopravdy, a tak než ke mně dojel, byl jsem už na stromě.

Prohlásil, že jsem jeho majetkem, zajatcem jeho kopí. Přesvědčující důvody byly na jeho straně – výhody také – a tak jsem se rozhodl, že bude lépe, když jeho vrtochům vyhovím. Dohodli jsme se v tom smyslu, že půjdu s ním a on mi neublíží. Slezl jsem se stromu a vydali jsme se na cestu, já pěšky podle jeho koně. Ubírali jsme se pohodlně kupředu, přes nějaké mýtiny a potůčky, které, pokud se pamatuji, jsem předtím nikdy neviděl – to mi bylo divné a nemohl jsem to pochopit – a pořád jsme nepřicházeli k žádnému cirkusu ani k něčemu, co by svědčilo o blízkosti cirkusu. A tak jsem upustil od myšlenky, že patří k cirkusu, a usoudil jsem, že asi utekl z blázince. Ale ani k blázcům jsme stále nepřicházeli, takže už jsem byl z toho blázen já sám, jak se říká. Zeptal jsem se ho, jak daleko máme do Hertfordu. Odpověděl, že o takovém místě jakživ neslyšel. Z toho jsem poznal, že lže, ale nechal jsem si to pro sebe. Asi za hodinku jsme uviděli v dálce nějaké město, dřímající v tiším údolí na břehu klikaté říčky, a za ním na kopci velkou měštitou pevnost s věžemi a věžičkami. Do té doby jsem taková města vídal jen na obrázcích.

„Bridgeport?“ otázal jsem se, ukávav prstem na město.

„Město Camelot,“ odpověděl on. –

Můj neznámý host začal jeviti známky ospalosti. Přistihl se sám při klimání, usmál se tím svým obvyklým tklivým staromódním úsměvem a řekl:

„Vidím, že takhle to dále nepůjde. Ale pojďte se mnou, já vám to dám všechno napsané a můžete si to přečíst.“

Když jsme přišli do jeho pokoje, prohlásil: „Z počátku jsem si psal deník, později, když léta mýjela, udělal jsem z toho knihu. Jak je tomu dávno!“

Podal mi svůj rukopis a ukázal mi, kde mám začít číst:

„Začněte tady – co je před tím, to jsem vám již řekl.“

To už spal skoro stoje. Když jsem vycházel ze dveří jeho pokoje, zaslechl jsem, jak ospale šeptá: „Pokoj budiž s vámi, ctný pane!“

Usedl jsem u krbu a zkoumal jsem poklad, který mi svěřil. První část rukopisu – větší jeho část – byla na pergamentu zezloutlém věky. Prohlédl jsem si důkladně jeden list a shledal jsem, že je to palimpsest. Pod prastarým vybledlým písmem mého amerického historika objevily se stopy nějakého rukopisu, ještě staršího a vybledlejšího – nějaká latinská slova i celé věty; patrně zlomky starých klášterních legend. Vyhledal jsem místo, které mi můj neznámý označil, a začal jsem číst – jak následuje:

Kapitola 1

MĚSTO CAMELOT

„Camelot – Camelot,“ říkal jsem si znova a znova, „mně se zdá, že to jméno jsem jakživ před tím neslyšel. Podle všeho asi to bude jméno nějakého blázince.“

Byla to utěšená, poklidná letní krajina, něžná jako sen a osamělá a bez lidí jako neděle. Vzduch byl pln květinové vůně, bzuchení hmyzu a štěbetání ptáčků, a nikde nebylo vidět žádné lidi ani povozy, žádné známky života, nikde se nic nedělo. Cesta byla vlastně jen klikatá pěšina s četnými stopami koňských kopyt, jen tu a tam bylo vidět slabé otisky kol po obou stranách trávníku – kol, jichž obruče podle všeho měly šířku lidské dlaně.

Pojednou objevila se proti nám hezká dívka, asi destiletá, s vodopádem zlatých vlasů splývajícím jí přes ramena. Na hlavě měla věneček z ohnivých červených máků. Byl to nejpuvabnější výstroj, jaký jsem kdy u mladé dívky spatřil, pokud to vůbec výstroj byl. Křácela zvolna, o nic se nestarajíc, a klid její mysli zrcadlil se v jejím nevinném obličejí. Ten člověk od cirkusu jí vůbec nevěnoval pozornost, zdálo se, že ji ani nevidí. A ona vůbec nebyla překvapena ani zaražena jeho fantastickým úbořem, jako by byla zvyklá vidat ho denně. Šla kolem nás tak lhostejně, jako kdyby potkala spřežení krav; ale jaká změna s ní nastala, když její pohled padl na mne! Zdvihla ruce do výše a vypadala jako zkamenělá: pootevřela ústa a vykulila ustrašeně oči, učiněný to obraz žasnoucí zvědavosti, smíšené se strachem. A tak tu stála s vytřeštěným očima, jako kdyby ji někdo očaroval, až jsme zašli za okraj lesíka a zmizeli jí s očí. Že byla celá vyjevená při pohledu na mne místo na toho druhého, to bylo na mne moc. Nedovedl jsem si to srovnat v hlavě. A že mne považovala za jakousi raritu a při tom se zapomněla podívat sama na sebe, jak vypadá, to pro mne bylo další záhadou a zároveň ukázkou domýšlivosti, která mne u takového mladého děvčete překvapovala. To bylo něco na pováženou. Šel jsem dále jako ve snu.

Jak jsme se přibližovali k městu, začaly se objevovat známky života. Občas jsme přišli k nějaké chudobné chatrči s doškovou střechou a v sousedství bylo vidět malá políčka a zahrádky ve

stavu dosti zanedbaném. Také lidé se začali vyskytovat – statní mužové s dlouhými, ježatými a zanedbanými pačesy, jež jim splývaly do obličje, takže vypadali jako zvířata. Muži i ženy byli většinou oblečení v suknice z hrubého plátna, sahající jim až pod kolena, na nohou měli neforemné sandály, někteří nošili na krku železný náhrdelník. Malí hoši a děvčátka byli vesměs nazí, ale zdálo se, že si to nikdo z nich neuvědomuje. Všichni ti lidé na mne civěli, mluvili o mně, odbíhali do svých chatrčí a svolávali své rodiny, aby se šly na mne podívat. Nikdo však nevěnoval pozornost mému průvodu, nanejvýš ho jen velmi uctivě pozdravovali, aniž na tuto svou zdvořilost obdrželi nejmenší odpověď.

Ve městě bylo několik solidních domů bez oken, roztroušených mezi pustými doškovými chatrčemi. Ulice byly vlastně jen křivé a nedlážděné uličky. Hejna psů a nahých dětí hrála si na výsluní a dodávala celkovému obrazu trochu života a ruchu. Prasata se spokojeně potulovala kolem a rozrývala zem a jedno z nich se uvelebilo v páchnoucí strouze uprostřed ulice a dávalo pít svým mláďatům. Vtom se ozvaly z dálky ryčné zvuky vojenské hudby. Rychle se blížily a zanedlouho přiklusal skvělý jezdecký průvod lesknoucí se přílbami, s nichž vlály chocholy z perí, blýskajícími pancéři a vlajicemi korouhvemi, pestrými kabáťci a čabakami a pozlacenými kopími. A průvod se oslnivě ubíral mezi hromadami hnoje a vepřového dobytka a nahými caparty, poskakujícími psy a špinavými chatrčemi, a v jeho stopách jsme následovali my. A šli jsme za ním celou jednou klikatou uličkou a z ní do druhé klikaté uličky, a pořád do vrchu, pořád do vrchu, až jsme se konečně octli na větrné výšině, kde stál ten ohromný hrad. Tam byly trubačské fanfáry vystřídány jinými a hned nato začalo dorozumívání s výše hradeb, kde zbrojnoši v brnění a helmicích přecházeli sem a tam s halapartnami na ramenou pod vlajicemi prapory, na nichž byl neuměle vymalován nějaký drak. Pak se rozlétla veliká brána, byl spuštěn padací most a čelo kavalrády se začalo hrnouti pod dunící klenutí brány. My jsme se pustili za nimi a záhy jsme se octli na velkém vydlážděném nádvoří, nad nímž se všech čtyř stran tyčily se do modrého vzduchu nesčetné věže a věžičky. Všechno kolem nás sesedlo s koní, se všech stran se ozývalo vzájemné zdravení a představování, pobíhání sem a tam, a mihání a misení všech možných barev, a vše dohromady tvořilo příjemný ruch a šum a hluk a zmatek.

Při první příležitosti, jež se mi naskytla, vytratil jsem se stranou, poklepal na rameno obstarožnímu prostému muži, a řekl mu zdorile a důvěrně:

„Příteli, prokažte mi malou laskavost. Patříte taky k tomu choromyslnému ústavu či snad jste tu jen na návštěvě u někoho nebo tak něco?“

Podíval se mne jako hlupák a odpověděl:

„V pravdě, ctný pane, mním, že –“

„To mi stačí,“ povídám, „vidím, že jste tady taky na léčení.“
Poodešel jsem dále, přemítaje a zároveň pátraje, zda náhodou zde nezahlednu někoho, kdo by byl při zdravých smyslech a podal mi rádné vysvětlení. Konečně se mi zdálo, že jsem našel takového člověka; odtáhl jsem ho stranou a pošeptal mu do ucha:

„Kdybych mohl mluvit aspoň minutku s ředitelem ústavu – jen minutku, nic více –“

„Prosím a zdám, nestav mě!“

„Nestavět vám co?“

„Nezdržuj mne tedy – jestliže se ti toto slovo lépe líbí.“ Pak spustil, že je výpomocným kuchařem a nemůže se zdržovat povídáním, ačkoli prý by si někdy jindy rád pobesedoval, neboť prý by ho těšilo dovědět se, kde jsem si pořídil své šaty. Na odchodu mi ukázal na jakéhosi mladíka a řekl, že ten má na tlachání času dost a krom toho prý se podle všeho již po mně shání. Byl to čiperný štíhlý chlapec v těsně přiléhajících kalhotách račí barvy, ve kterých vypadal jako mrkev o dvou kořínkách. Zbytek jeho oděvu pozůstával z modrého hedvábí a jemných krajek; měl dlouhé žluté kudrny a na hlavě růžovou atlasovou čepici s pérem koketně posunutou na ucho. Z očí mu zíralo dobráctví, způsob jeho chůze nesvědčoval, že je rád na světě a že ho život těší. A hezky – jen ho dát za rámeček. Přistoupil ke mně a prohlédl si mne s úsměvem a troufalou zvědavostí. Řekl, že přichází pro mne a představil se jako páže, pravá ruka svého pána. „Ale jdi,“ řekl jsem mu, „nejvš tak ještě pravý malíček.“

Bylo to trochu drsné, ale byl jsem již našnupnutý. On však

si z toho nic nedělal, patrně mu ani nepřipadlo na mysl, že bych ho urazil. Jak jsme šli dále, žvatlal dále svým šťastným, bezstarostným a chlapeckým způsobem a smál se při tom ve sele, takže jsme se hned spráteli. Kladl mi spoustu otázek, týkajících se mé osoby, ale nikdy nečekal na odpověď – povídal a štěbetal dále, jako kdyby nevěděl, že se něco ptal, až pojednou docela mimochodem podotkl, že se narodil počátkem roku 513.

Mráz mi přeběhl po zádech! Zůstal jsem stát a zeptal jsem mým hlasem:

„Snad jsem ti dobře nerozuměl. Řekni to ještě jednou – a pomalu, prosím. V kterém roce?“

„V roce 513.“

„513! No, nevypadáš na to! Podívej se, mládenečku, jsem zde cizí a nemám zde jediného přítelíčka: buď ke mně upřímný a poctivý: máš zdravý rozum?“

Prohlásil, že myslí, že má.

„A všichni ti lidé tady – ti taky mají zdravý rozum?“

Přisvědčil, že mají.

„A to všechno tady není žádný bláznec? Chci říci, není to ústav, kde se léčí choromyslní lidé?“

Odpověděl mi, že to není takový ústav.

„Pak tedy,“ řekl jsem, „jsem se buď zbláznil, nebo se stalo se mnou něco strašlivého. A teď mi řekni upřímně a poctivě, kde vlastně jsem?“

„U dvora krále Artuše.“

Zarazil jsem se na okamžik, než jsem tu myšlenku spolkl a trochu strávil, a pak jsem se ho zeptal:

„A který rok teď máme podle tvého mínění?“

„528 – devatenáctého června.“

Pocítil jsem, jak mi srdce truchlivě poklesává a zašeptal jsem:

„To tedy již své přátele nikdy neuvidím – nikdy, nikdy v životě. Vždyť se všichni narodí za víc než třináct set roků!“

Musil jsem tomu mladíkovi věřit, třebaže jsem nevěděl, proč. Něco ve mně mi říkalo, že mu mám věřit – mé tušení, řekli byste, můj rozum však nikoli. Můj rozum okamžitě začal protestovat; bylo to přirozené. Nevěděl jsem, co počítí, abych jej ukonejšil, neboť svědectví lidí mne nemohlo přesvědčiti – můj rozum by mi byl řekl, že jsou to šílenci a jejich svědectví by neuznal. Na štěstí jsem však náhle připadl na dobrou myšlenku. Věděl jsem, že jedině úplné zatmění slunce v první polovici šestého století připadlo na 21. červen roku 528 (podle starého

letopočtu) a že začalo tři minuty po dvanácté hodině polední. Věděl jsem také, že žádné úplné zatmění slunce nepřipadá na rok, který jsem dosud považoval za rok přítomný, t. j. na rok 1879. Budu-li tedy moci potlačit svou nejistotu a zvědavost tak, aby mi v průběhu nadcházejících 48 hodin neukrátily život, musí se mi podařit zjistit, zda ten mládenec mluví pravdu nebo si ze mne střílí.

Poněvadž jsem praktický člověk z Connecticutu, vypustil jsem záhadu zatím z hlavy na tak dlouho, dokud nepřijde stanovený den a hodina, abych mohl věnovat veškerou pozornost událostem nejbližších okamžiků a být pohotově připraven vytyčit z nich pro sebe co nejvíce. Každá věc chce mít svůj čas, a mít jej jen pro sebe, to je moje heslo; ale pak se musí člověk o tu věc všemi silami zasadit, i kdyby běželo jen o tkaničku bot. Dvě věci jsem si umínil: je-li dosud devatenácté století a já se dostal mezi blázný a nemohu odtud utéci, pak se brzy zmocním vlády nad tímto bláznincem nebo se aspoň dovím příčiny, proč to tak je. Jestliže však jsem se skutečně ocitl v šestém století, dobrá, nemohu si přát nic lepšího: do tří měsíců stanu se pánem této země, neboť mám proti všem tu výhodu, že jsem nejvzdělanější člověk v celém království – vždyť mám proti všem náskok třinácti století.

Nějem z těch, kteří mají čas, když se rozhodli a když je na všech stranách práce dost. A tak jsem řekl tomu pážeti:

„Poslyš, Clarenci, mládenče – jmenuješ-li se náhodou Clarence – teď mi odpovíš na několik otázek. Jakpak se jmenuje to strašidlo, co mne sem přivedlo?“

„Můj – a tvůj pán? To je přece slavný rytíř a veliký pán, Sir Kay, senešal čili majordomus, soukojenec našeho lenního pána krále Artuše!“

„Dobrá. Mluv dále a pověz mi všechno, co a jak.“

Mluvil na hrozně dlouhé lokte. To, co mne bezprostředně zajímalo, bylo tohle: Vyprávěl mi, že jsem zajatcem pana Kaye a že podle obvyklého mravu a řádu budu uvržen do jakéhosi kriminálu a ponechán tam tak dlouho, až za mne moji přátelé zaplatí výkupné, ovšem když mezitím náhodou v tom žaláři neshnuju. Viděl jsem hned, že tato poslední vyhlídka jest nejpravděpodobnější, ale prozatím jsem se o to nestaral, neboť můj čas byl příliš drahocenný. Páže mi dále řeklo, že touto dobou končí již hostina ve velké síni, a jakmile začne volná zábava a těžké popíjení, zavolá mne pan Kay dovnitř a představi mne

králi Artušovi a jeho vznešeným rytířům, sedícím kolem kulatého stolu, při čemž se prý bude chvástati, jaké divy udatnosti musil vykonati, než mne zajal, a pravděpodobně bude prý všechny podrobnosti notně přeháněti, ale já prý udělám lépe, když ho nebudu opravovat, ostatně by to pro mne nebylo ani zdravé. Ale až si mne všichni prohlédnou, pak mne pošlou zpátky do šatlavy. On – Clarence – prý však už najde cestu, aby mne mohl přijít tu a tam navštívit, aby mne drobátko potěšil a pomohl mi dorozumět se s přáteli venku.

Dorozumět se s přáteli! Poděkoval jsem mu pěkně. Méně jsem nemohl udělat. Vtom přišel nějaký služící – oznámil mi že je po mně šáhka. Clarence mne tedy uvedl do hodovní síně, postavil mne k jedné stěně a sedl si vedle mne.

Věřte mi, pohled to byl podivný, ale velice zajímavý. Byla to ohromná místnost poměrně holá – a plná křiklavých kontrastů. Byla tak vysoká, že korouhve, které visely s vysoké trámové klénby, splývaly v šeré polotmě. Na obou koncích docela na hoře byla po straně jakási galerie s kamenným zábradlím. V jedné seděli hudebníci, v druhé dámy oděné v nejkřiklavějších barvách. Podlaha byla z velkých kamenných dlaždic, střídavě černých a bílých čtverců, byla stářím již pořádně vyšlapaná a rozbitá a potřebovala již opravy jako soli. Ozdoby tam celkem vzato nebyly žádné, ačkoliv po stěnách byly rozvěšeny velké koberce, jež patrně byly považovány za umělecká díla. Byly to obrazy bitev, koně na nich byli všichni na chlup podobní těm, jak si je děti vystřihávají z papíru nebo jako se dělají z marcipánu, mužští byli vymalováni v šupinatých pancéřích – ty šupiny byly znázorněny kulatými dírkami, takže to mužské odění vypadalo jako propíchané piškoty. Byl tam taky krb, dosti veliký, aby se v něm mohl zařít menší vojenský tábor, a jeho vyčnívající stěny a hoření římsa z vytesávaných kamenných sloupů vypadaly jako dveře nějaké katedrály. Podél stěn stáli zbrojnoši v korysech a šisatých helmách, ozbrojení pouze halapartnami – ztrnulí jako kovové sochy.

Uprostřed tohoto prostranství s křížovou klenbou byl veliký dubový stůl, kterému říkali Kulatý stůl. Byl tak veliký jako cirkusová manéž, a kol dokola seděla velká společnost mužů v šatech tak pestrých a nádherných barev, že až oči přecházely. Na hlavách stále měli své klobouky s dlouhými péry, a jen když někdo z nich občas oslovil přímo krále, smekl trošičku klobouk než se ujal slova.

Hlavně však popijeli – z plných volských rohů – někteří mlaskavě ještě přežvýkovali kus chleba nebo ohryzávali hovzí dva psi. Ti seděli s očekávajícím vzeřením, dokud jim někdo nehodil okousanou kost, a pak se jich celé brigády a divise vrhly na ni a rozpoutal se boj, jenž naplnil scénu lomozným chaosem přehlušoval všechnen rozhovor. Ale to nevadilo, neboť taková psi pranice byla zajímavější než ten hovor. Muži občas povstali, aby lépe viděli a vsadili si na vítěze, a dámy i hudebníci co chvíli vyrazili ze sebe radostný pokřik. Posléze se zvítězší pes pohodlně natáhl s ukořistěnou kostí mezi tlapami a za spojeného mručení a kňučení jal se ji hrýzti a znečišťovat jí podlahu kolem sebe, jak to před ním činilo již na padesát jinnosti a zábavě. A ostatní dvůr věnoval se opět své dosavadní činnosti a chování těchto lidí bylo uhlazené a zdvořilé a všiml jsem si hned, že byli vděčnými a pozornými posluchači, když někdo něco vypravoval – totiž, když se zrovna psi neprali. A bylo vidět, že to je dětsky nevinný nářek. Vyprávěli si prvotřídní lži s nejlíbeznější a okouzující prostoduchostí a byli ochotni poslouchati lži kohokoliv jiného a také jim rádi a ochotně věřili. Bylo by těžko uváděti je ve spojení s něčím ukrutným a hrozným, a oni se přesto ve svých vyprávěních brodili spoustou krve a utrpení s takovou bezelstnou zálibou, že mi málem zapomněla naskakovat husí kůže.

Nebyl jsem jediným zajatcem, jenž zde byl přítomen. Bylo jich zde aspoň dvacet, ne-li více. Ubožáci! – Mnozí z nich byli příšerným způsobem zmrazení, posekáni, pořezáni, a vlasy; obličej i šaty měli slepeny zčernalými a zaschlými stružkami krve. Bylo vidět, že zakoušejí těžké bolesti a ovšem také únavu a hlad a žízeň. Nikdo jim také neposkytl ani možnost umytí ani ubohé milosrdenství ošetření jejich ran. A přece nikdo nezahl z jejich úst jediný vzdech nebo zasténání, nebylo na nich také viděti známek neklidu nebo sklon k naříkání. Vnucovala se mi myšlenka: „Šibeníčníci – zrovna takhle nakládali kdysi naloženo jinak; a teď, když došlo na ně, nečekají, že s nimi bude vyšší duchovní výchovy, statečnosti myslí nebo rozumové síly; je to prachprosta a zvířecí dresura, jsou to bílí Indiáni.“

RYTÍŘI KULATÉHO STOLU

Hovor kolem Kulatého stolu sestával hlavně z monologů – podávaly se zprávy o dobrodružstvích, při kterých byli zajímání zajatci, a jejich přátelé a příbuzní pobíjení a jejich koně a výzbroj loupěny. Větším dílem to byla vražednická dobrodružství – pokud jsem vyrozumíval – podnikaná ne proto, aby se pomstila krivda či vyrovnaly staré spory nebo čerstvé urážky, nikoli, větším dílem byly to prostě souboje mezi docela cizími lidmi – mezi lidmi, kteří si navzájem nebyli nikdy představení a neměli naprosto žádného důvodu k urážkám. V dřívějších dobách jsem často vidíval dva navzájem se neznající chlapce, kteří si při setkání současně řekli: „O co, že tě přeperu!“ a již si leželi ve vlasech. Doposud jsem si představoval, že je něco takového možné jen mezi dětmi a že je to právě příznakem věku dětského. Ale zde tito dospělí, velcí chlapi si počínali zrovna tak až do zralého mužného věku i později, a ještě na to byli hrdí. A přece bylo něco velmi sympatického všech těchto velkých a při tom prostomyslných tvorech; něco na půvabného a roztomilého. Člověk by řekl, že v celé této dětské školce není dohromady ani tolik mozku, co by ho stačilo za vnaidlo na udici, ale za krátkou dobu jsem si pomyslil, že na tom vlastně nezáleží, neboť jsem nahlédl, že v takové společnosti není mozku zapotřebí a že by ji jen rušil, překážel a kazil její symetrii, možná i její existenci učinil ne-možnou.

Téměř na každém obličejí bylo možno pozorovati ušlechtilou mužnost, na některých i určitou vznešenost a půvab, které odmítaly a uklidňovaly každou malichernou kritiku. Mimořádně ušlechtilá dobrota a čistota spočívala na obličejích toho, jež nazývali panem Galahadem, a také na obličejích králově. Zvláštní majestátnost a urozenost vyznačovala obrovskou postavu a vznešené chování pana Lancelota od Jezera.

V té chvíli obrátila zvláštní událost všeobecnou pozornost na tohoto pana Lancelota. Na znamení jakýchsi ceremoniálů povstalo šest nebo osm zajatců, poklekli na zem, zdvihli ruce

směrem k dámské galerii a prosili o milostivé svolení, aby mohli promluvit několik slov s královnou. Dáma sedící v popředí pestrého záhonu ženské krásy a elegance kynula hlavou na znamení souhlasu, načež mluvčí zajatců vložil osud svůj i svých druhů do jejích rukou, aby podle vlastní libosti rozhodla, zda mají dostat úplnou milost, či zda mohou se vykoupiti penězi, nebo mají být uvrženi do vězení či odsouzeni k smrti. A to prý, jak sám prohlásil, činí z rozkazu pana Kaye, dvorního správce, jehož zajatci jsou, neboť on sám je svou silou a udatností přemohl v urputném boji.

Překvapení a úžas letěly celým sálem od obličejů k obličejům. Spokojený úsměv královnin zmizel při vyslovení jména pana Kaye, zdálo se, že je zklamána. Panoš Clarence mi pošeptal ironicky do ucha:

„To se ví, pan Kay! Ale na mne si s tím nepřijde, s tím ať tahá za nos někoho jiného! Dvakrát dva tisíce let bude se musit vynalézavý lidský duch namáhat, než vymyslí podobnou takovou kapitální lež!“

Oči všech obrátily se s vážnou otázkou na pana Kaye. Ale ten svého okamžiku uměl využít. Povstal a sehrál svou úlohu skvěle, nevynechal ani jeden trik. Prohlásil, že poví jak to všechno bylo, pěkně podle pravdy, žádné výmysly, ataky prý k tomu nic nepřidá. „A pak,“ skončil, „shledáte-li, že někomu přísluší čest a sláva, přikněte ji tomu, jenž jest nejmocnější ze všech mužů, kteří nesli štít nebo bojovali mečem v křesťanském boji – tomu, jenž tuto sedí!“ – a ukázal na pana Lancelota. A tím je dostal na svou stranu! Byl to znamenitý lep, na který je všechny nachytil. A pak mluvil dál a vypravoval, jak pan Lancelot, jedá před nedávnem za dobrodružstvím, zabil sedm obrů jediným mávnutím meče a osvobodil stodvačtyřicet panen, a pak jel dále, pořád, to se ví, za dobrodružstvím, a spatřil jeho (pana Kaye), jak bojuje urputný zoufalý boj proti devíti cizím rytířům, a bez rozmyšlení vzal celý ten zápas sám na sebe a skolil všech devět. A v noci pak pan Lancelot vstal docela potichu a oblékl si brnění pana Kaye a vyhoupl se na koně páně Kayova a pustil se nazdařbůh do dalekých krajů a přemohl tam šestnáct rytířů v pravidelné bitvě a dalších čtyřiatřicet rytířů v jiné bitvě. A ti všichni spolu s těmi devíti musili mu odpřisáhnout, že na svatodušní svátky přijedou ke dvoru krále Artuše a vydají se tam do rukou královniny Ginevry jakožto zajatci pana senešala Kaye a kořist jeho rytířské udatnosti. A zde

tedy jich stojí asi půl tuctu jako první ukázka a ostatní se do staví, jakmile se vylízejí z těžkých ran, jež utrpěli.

Byl to skutečně dojemný pohled na královnu, která se zarděla a pak šusmála – tak byla překvapená a šťastná, a vrhla pokradné pohledy na pana Lancelota, kvůli kterým by ho jistě její pan manžel zastřelil nebo aspoň připozabil, být to někde v Americe, na příklad v Arkansasu.

Všichni velebili statečnost a velkodušnost pana Lancelota, ale pokud mne se týče, bylo mi to nesmírně divné, jak mohl jediný člověk, sám a bez cizí pomoci, porazit a zajmouti celý ten batalion vycvičených válečníků. Pošeptal jsem to takyten Clarencovi, ale ten posměvačný všetečka k tomu jen podotkl:

„Kdyby byl pan Kay měl příležitost vrazit do sebe ještě jeden džbánek vína, viděl byste, že by těch přemožených rytířů bylo dvakrát tolik.“

Podíval jsem se na toho mladíčka s útrpností; a jak jsem se tak na něho díval, všiml jsem si, že se mu na tvářích rozprostřel mráček jakési melancholie. Sledoval jsem jeho pohled a spatřil nějakého velmi starého muže s bílými vousy, oblečeného ve vlající černý talár, jenž se právě zdvihl a stál nejistě na nohou za stolem, slabě pokyvoval svou starou hlavou a rozhlížel

se po celé společnosti vodnatýma a těkavýma očima. Týž stísněný pohled, který jsem zpozoroval v obličejích pážete, bylo záhy viděti na všech tvářích kol dokola – byl to pohled němých tvorů, kteří vědí, že musí něco vytrpět a nesmějí si ani postěžovat.

„O jé! už to zase začíná!“ zavzdychl můj mladík. „Stará ořepaná historie, kterou vykládal už nejméně tisíckrát a po každé stejnými slovy a kterou bude vypravovat, dokud neumře, kdykoliv bude mít svůj korbelt plný a klapačka mu bude sloužit. Že mi Pán Bůh nedopřál, abych zemřel dříve, než jsem se dožil dnešního dne!“

„Kdo je to?“

„Merlin, mocný to lhář a kouzelník, – v pekle by se měl už dávno smažit za to, jak se nás naotravoval tím věčným plácáním o jedné a téže věci. Ale lidé se ho bojí, neboť když on pokyne rukou, poslouchají ho všechny bouřky, hromy, blesky, čerti a ďábli, jinak by mu byli už dávno vytrhali všechny vnitřnosti z těla, až by přišli na tu jeho hloupou a otravnou historku a roztrhali ji na kusy. Vypravuje ji po každé ve třetí osobě, aby mu lidé spíše uvěřili, že je tak skromný a nechce sám sebe vychvalovat, hrom aby ho ťuk, nic dobrého ať ho nepotká! Milý příteli, buďte tak laskav a vzbudte mne, až bude čas k nešporám.“

Mladík se přitulil k mému rameni a dělal, jako by spal. Ten starý dědek začal vypravovat a za chvíli mladík již opravdu spal. A s ním usnul také celý dvůr a všichni psi a lokajové i celé řady zbrojnošů. Krákoravý hlas Merlinův skřehotal o všechno pryč; něžné chrápání začalo se ozývat se všech stran a mísilo se s kouzelníkovým hlasem jako hluboký a tlumený doprovod dechové hudby. Několik hlav se sklonilo na složené ruce, ostatní se zvrátily nazad se široce otevřenými ústy, vyluzujícími bezděky jakési muzikální zvuky. Mouchy bzoučely a nerušeně šťupaly kdekoho, myši se potíchy vyořily z tisícerych děr, řapaly sem tam a počínaly si jako doma. Jedna usedla vzpřímená jako veverka na hlavu královu, držela v prackách kusy sýra, okusovala jej a co chvíli upustila nějaký drobeček na králův obličej s naivní neostýchavostí. Bylo to pěkná podívaná, jež působila konejšivě na unavené oko a umdleného ducha.

Historie, kterou ten starý děda zatím vypravoval, zněla takto:

Jedva se král a Merlin vydali na svou pout, dorazili k jednomu poustevníkovi a to byl velmi hodný člověk a náramně divotvorný mastičkář. Poustevník prohlédl tedy všechny královny rány a dal mu všelijaké dobré masti. Král tam pobyl tři dny a jeho rány se za tu dobu tak zhojily, že mohl zase chodit i jezdit na koni, a tak se vydali na další cestu. A jak tak jeli, prohlásil náhle Artuš, že nemá žádný meč. To je to nejmenší, nato Merlin, tady nedaleko vím o dobrém meči a ten bude váš, když se mi to povede. A jeli dál, až přijeli k jezeru, jež mělo velmi jasnou vodu a bylo velmi široké a uprostřed toho jezera zpozoroval Artuš vztýčenou paži, oděnou v bílý akсамit a třímající v pěsti krásný meč. Hleďte, zvolal Merlin, to je ten meč, o kterém jsem mluvil. A v tu chvíli také spatřil, jak po jezeře kráčí jakási slečna. Co je to za slečnu? tázal se Artuš. To je přece jezerní panna, odvětil Merlin, a uprostřed jezera stojí skála a v té je sál krásnější než kterýkoliv sál na světě a bohatě zařízený, a ta slečna přijde teď k vám a vy s ní musíte mluvit hodně zdvořile, aby vám ten meč dala. A v zá-pěti ta slečna se přiblížila k Artušovi a pozdravila ho a on ji taky. Slečno, řekl Artuš, jaký je to meč, co ta ruka drží nad vodou? Chtěl bych ho mít, neboť nemám žádný meč. Pane a králi Artuši, odtušila slečna, ten meč je můj, a když mi dáte dárek, o který vás požádám, bude váš. Na mou víru, zvolal Artuš, jsem hotov dát vám každý dárek, o který požádáte. Dobrá, řekla nato ta slečna, vstupte do tohoto člunu a zavěs-lujte sám až k tomu meči a ventě si jej i s pochvou, a až přijde pravý čas, požádám vás o ten dárek. Pan Artur a Merlin slezli s koní, přivázali je ke dvěma stromům a vstoupili do lodičky, a když připluli k meči, popadl jej pan Artuš za rukojeť a vzal k sobě. A paže i ruka zmizely pod vodou, oni pak se vrátili na zem a jeli dále. A vtom spatřil pan Artuš nádherný stan: Copak znamená ten stan? To je stan onoho rytíře, s kterým jste posledně zápasil, pana Pellinora, odpověděl Merlin, ale rytíř Pellinor je pryč, není zde. Má zrovna nějaké nedorozumění s jedním z vašich rytířů, s pyšným Egglamem, a měli spolu souboj, ale pan Egglam se dal na útěk, neboť jinak by byl býval zabít, a pan Pellinor ho pronásledoval až do Carlionu a na této silnici se s ním záhy setkáme. To rád slyším, řekl Artuš, teď již mám taký meč a tak se s ním chci potýkat a ukójit na něm svou pomstu. Pane, to prosím nedělejte, zvolal Merlin, neboť rytíř je unaven bojem a pronásledováním, a to by vám

RYTÍŘ DINADAN, HUMORISTA

nic nepřidalo na cti, kdybyste se s ním pustil do boje, ostatně dnešního dne nenajdete mezi žijícími rytíři ani jednoho, jenž by se mu vyrovnal, a proto bych vám radil, abyste ho nechal, ať si jede svou cestou, vždyť on vám v krátké době může prokázat dobré služby a jeho synové taky, až on tu již nebude. A co nevidět dočkáte se dne, kdy mu od srdce rád dáte vlastní sestru za manželku. Až ho uvidím, zachovám se tak, jak mi radiš, odpovídal Artuš. A pak si pan Artuš prohlédl meč, a ten se mu neobyčejně líbil. Co se vám líbí více, meč nebo pochva? zeptal se ho Merlín. Meč se mi líbí více, řekl Artuš. To není moudrá řeč, řekl Merlín, neboť pochva má cenu desíti takových mečů, neboť dokud máte při sobě pochvu, neztratíte nikdy ani kapky krve, i kdybyste byl sebe více poraněn – a proto mějte pochvu vždy při sobě. A tak jeli až do Carlionu a cestou potkali pana Pellinora, ale Merlín nastrojil takové zvláštní kouzlo, že Pellinor pana Artuše neviděl a přejel kolem nich a neřekl ani slova. To je mi divné, že pan rytíř nic neříkal. Pane, odvětil Merlín, on vás neviděl, neboť kdyby vás byl viděl, nebyl byste tak snadno odejel. A tak dojeli až do Carlionu, z čehož měli královi rytíři velikou radost. A když slyšeli o jeho dobrodružstvích, divili se, že tak sám dal svou osobu v sázku. A veškerá šlechta jednomyslně prohlásila, že je to krásné sloužit pod takovým vůdcem, který se sám vydává do světa za dobrodružstvím, což jinak činí jen chudí rytíři.

Zdalo se mi, že ta podivná lež byla docela jednoduše a velmi hezky vypravována; ale to bylo tím, že jsem ji slyšel po prvé a v tom je ten rozdíl: ostatním taky asi připadala docela snesitelnou, když byla ještě nová.

Pan rytíř Dinadan, humorista, byl první, jenž procitl ze spánku a vzbudil zakrátko také všechny ostatní žertíkem účinným, ale dosti obnošeným a ubohým. Uvázal několik plechových krabiček jednomu psovi na ocas, pustil jej a pes pobíhal v šílené úzkosti kolem dokola, zatím co všichni ostatní psi leželi za ním s hrozným štěkáním a vytím, porážejíce všechno, co se jim připeleto do cesty, z čehož vznikl ohromný zmatek a ohlušující rámus. Všichni muži i dámy se tomu smáli, až slzeli, a někteří dokonce spadli se židli a u vytržení se váleli smíchy po zemi. Počínali si vůbec jako malé děti. Pan Dinadan byl tak hrdý na svůj hrdinský čin, že se nemohl udržet a znovu jim vypravoval až do omrzení, jak se to stalo, že přišel na tu nesmrtelnou myšlenku, a jak už to mívají humoristi jeho ráže ve zvyku, smál se sám srdečně na celé kolo, když všichni ostatní se již dávno smát přestali. A když už byl tak v ráži, rozhodl se, že pronese řeč – to se ví, že humoristickou. Myslím, že za celý svůj život jsem nevyslechl tolik otrěpaných vtipů v jedné řadě za sebou. Byl horší než jarmareční zpěvák nebo šašek ve venkovském cirkuse. Naladilo mne to zvláštní tesklivostí, sedět zde třináct set roků před vlastním narozením a musít poslouchat znovu všechny ty ubohé, banální a červotočnou prolezlé vtipy, z kterých se mi dělalo slabo od žaludku již třináct set roků později, když jsem byl ještě malý hošík. Dospěl jsem tak k přesvědčení, že to, čemu by se mohlo říkat zbrusu nový vtip, vůbec neexistuje. Každý se smál těmito starožitnostem – ale to dělají lidé vždycky, o tom jsem se přesvědčil o několik století později. Ale můj uštěpačný mládenec, totiž Clarence, se vůbec nesmál. Naopak, posmíval se: nebylo snad věci, které by se on neposmíval. Prohlásil, že většina vtipů páne Dinadanových je zpráchnivělá a ostatní že jsou zkamenělé. Odpověděl

jsem mu, že výraz „zkamenělý“ je správně volen, neboť samotnému se mi zdá, že jediný správný způsob, jak určití velblébní stáři mnohých těchto výpň, je klasifikace podle geologických období. Ale tato pěkná myšlenka nevyšla u něho ohlasu, neboť geologie nebyla v šestém století dosud vynalezena. Zapsal jsem si nicméně tuto svou poznámku, počítaje s tím, že budu místní veřejnost vychovávat k pochopení takových myšlenek, podaří-li se mi uchytiti se v tomto odlhlém století. Netřeba odhazovati dobré nápady jen proto, že mentálně není po nich poptávka.

A v tom povstal pan Kay a začal uváděti do provozu svou továrnu na vymyšlené historky, při čemž mne používal jako pohonné látky. Viděl jsem, že je na čase, abych se choval vážně, i začal jsem se tvářit vážně. Pan Kay vypravoval, jak se prý se mnou setkal v jedné daleké barbarské zemi, kde všichni nosili prý takové komicke šaty jako já – šaty, které jsou prý očarovane a slouží k tomu, aby jejich nositel byl imunní proti všem poraněním, přivoděným lidskou rukou. On prý však zlomil čarodějné kouzlo mých šatů svou modlitbou, přemohl v bitvě trvajici tři hodiny třináct mých rytířů a mne zajal jen proto, aby mne mohl jako vzácnou ranitu a div světa předvésti před krále Artuše a jeho dvůr. Celou tu dobu mluvil o mně nasládlým tónem jako o „nevídaném obrově“ a „strašné obludě, sahající až do nebes“ nebo o „potvoře s tesáky a pařáty, která požírá lidi za živa“ a všichni přítomní spolklí tyto jeho nesmysly, jako by se nechumelilo, a usmívali se a vůbec je ani nenapadlo, že jest přece jakýsi rozdíl mezi jeho barvitým líčením a mou osobou. Vykládal jim, že jsem – pokoušeje se mu prý utéci – jedním skokem vyskočil do vršku stromu dvě stě sáhů vysokého, že mne však sehnal dolů kamenem velikým jako dospělá jalovice, kterým mi málem přerazil všechny kosti, a pak prý jsem mu musil přísahati, že se dostavím ke dvoru krále Artuše, abych tam vyslechl svůj ortel. Skončil tím, že mne odsoudil, abych zemřel jednadvacátého v poledne. A celá ta věc ho dojímal tak málo, že zadržel dech, aby mohl pořádně zívnout, než toto datum vyslovil.

V té chvíli byl jsem v strašlivém stavu: nebyl jsem ani pořádně při smyslech, abych mohl sledovati hádku, která se rozpoutala o tom, jak mě nejlépe zabít, neboť někteří zastávali názor, že není možno mne usmrtit, když mám na sobě očarovane šaty. A ve skutečnosti byly to jen prachobyčejné konfekční

hadry, koupené v předměstském obchodě za nějakých patnáct dolarů. Ale přece jsem byl tak dalece při zdravém rozumu, že jsem si povšiml jedné podrobnosti: mnohá slova totiž, užívána s naprostou samozřejmostí v tomto slavném shromáždění nej- přednějších pánů a dam této země, byla takového rázu, že by se při nich začervenal nejposlednější Indián z kmene Koman- čů. Neomalenost a hrubá dvojsmyslnost jsou pro to příliš jemné výrazy. Avšak četl jsem Toma Jonese, Rodericka Randoma a jiné knihy tohoto druhu a věděl jsem, že nejvyšší a nejřed- nější dámy a páni v Anglii nezástali o mnoho anebo vůbec o nic čistší ve své řeči až do doby před sto lety – v kterémžto století, otevřeně řečeno, se teprve může hovořit o pravém vzni- ku prvních ukázek opravdové dámy a opravdového pána, jež je možno najít v historii Anglie – anebo Evropy vůbec. Před- stavte si na příklad, kdyby takový Sir Walter Scott, místo aby svým hrdinům a postavám z románů řeč do úst vkládal, ne- chal je mluvit tak, jak by to skutečně odpovídalo jejich oso- bám. To bychom slyšeli Rebecu a Ivanhoea a jemnou dámu Rowenu hovořit takovým způsobem, který by při nejmenším zarazil i našeho novodobého vandraka. Ale nevědomost hří- chu nečiní. U dvora krále Artuše neměli ani tušení, že mluví necudně, a já měl naštěstí dosti duchapřítomnosti, abych jim to nedával najevo.

Nevěděli si dlouho rady, co si počít s mým očarováním oblekem, a tak byli nakonec rádi, když starý Merlín celou věc rozřešil prostým a logickým návrhem. Otázal se jich, proč jsou tak hloupí a proč jim nenapadlo vysvléknout mne z mých šatů. Za celé půl minuty stál jsem tu nahý jako oškubané kuře. A co přitom bylo nejhrošího; já jediný jsem se při tom styděl. Všichni o mně mluvili a kritisovali mne bez rozpaků a s takovou lhostejností, jako kdyby před sebou měli hlávku zeli a ne člověka, jak ho Pán Bůh stvořil. Královna Ginevra se o mne zajímala se stejně nevinnou naivností jako všichni ostatní a prohlásila, že ještě nikdy neviděla člověka s takovými nohama, jako mám já. To byla jediná poklona, které se mi do- stalo – byla-li to ovšem poklona.

Nakonec byl jsem odveden pryč jedním směrem a moje šaty odneseny směrem opačným. Mne strčili do temné úzké kobky v podzemním žaláři, k obědu mi dali hubené zbytky jakéhosi jídla, místo postele otep shnilé slámy a za společnost nesmírné množství krys.

HISTORICKÝ NÁPAD

Byl jsem tak unaven, že ani strach nebyl s to zaplašit můj spánek.

Když jsem se zase probudil, zdálo se mi, že jsem spal nesmírně dlouhou dobu. Moji první myšlenkou bylo: „Byl to ale divný sen, co se mi zdá! Myslím, že jsem se probudil v pravý čas, abych se zachránil před oběšením, utopením, upálením nebo něčím podobným... Ještě si chvilíčku zhrupnu, než začne pískat tovární píšťala, a pak půjdu do továrny a skončuji tam to nedorozumění s Herkulesem.“

Ale v té chvíli zaslechl jsem drsnou hudbu rezavých řetězů a závor, proud světla mi oslnil zraky a ten větroplach Clarence stanul přede mnou! Dech se ve mně zatajil překvapením a srdce se mi málem zastavilo.

„Cože?“ zvolal jsem, „ty jsi ještě tady? Koukej zmizet s ostatními mátohami mého snu, hybaj!“

Zasmál se lehkomyšlně, jako to měl ve zvyku, a začal vtípkovat o smutné situaci, v jaké jsem se ocitl.

„Tak dobře,“ řekl jsem resignovaně, „nechme ten sen běžet dál, já nemám naspěch.“

„Jaký sen, prosím?“

„Jaký sen? No přece ten sen, že jsem u dvora krále Artuše – té osoby, která nikdy neexistovala – a že mluvím s tebou, jenž nejsi nic jiného, než výtvar mé obrazytornosti.“

„Ale jděte, skutečně? A to je taky sen, že zítra budete upálen? Nu tak, odpovzte mi na to?“

Obešla mne příšerná hrůza. Teď mi začal rozum říkat, že moje postavení je při nejmenším vážné. Ať se mi to zdá nebo nezdá – věděl jsem z dřívějších zkušeností, jakou životní intenzitu mají některé sny, a že tedy upálení za živa, třeba jen ve snu, není docela nic zábavného a že se tedy musím z této situace dostat! Stůj co stůj, s použitím všech prostředků, které mám k dispozici.

Začal jsem prosíkem:

„Clarenci, můj milý hochu, jediný příteli, kterého mám –

jsi přece můj přítel, vid? neopouštěj mne! Pomoz mi najít cestu, jak se odtud dostat!“

„Podívejme se! Dostat se odtud? Všechny chodby jsou hlídány řadou zbrojnošů!“

„Ovšem, ovšem. Ale kolik jich je, Clarenci? Moc ne, doufám?“

„Dvacet! Na útěk není ani pomyslení!“ Ale po malé chvilce řekl váhavě: „A pak jsou zde ještě jiné důvody – vážnější!“

„Jiné důvody? Jaké pak?“

„Tak tedy, říkají – ach, netroufám si to říci, skutečně, netroufám.“

„Ale ubohý chlapče, oč vlastně běží? Proč se zdráháš mluvit? A proč se tak chvěješ?“

„Ach, na mou duši – to je nesnáž! Tak rád bych vám to řekl, ale –“

„No, no, tak se neboj, vzmuž se – promluv přece, buď tak hodný!“

Nevěděl, co dělat, puzen s jedné strany touhou mluvit, s druhé strany strachem, pak se po špičkách připlížil ke dveřím a vykukl ven, naslouchaje na všechny strany, potom přistoupil těsně ke mně, položil mi ústa na ucho a šeptal mi své strašlivé zprávy, zatím co se mu kolena třásla strachem jako člověku, jenž se chystá vkročit na nejistou půdu a mluví o věcech, o nichž pouhá zmínka může mít za následek smrt.

„Merlin ve své zlomyslnosti začal čarovat a očaroval vězení mocným kouzlem a v celém království nenajde se člověk, který by se odvážil překročit práh tohoto žaláře s vámi. A teď mi buď Bůh milostiv, již jsem to prozradil! Ach, budete na mne hodný, smilujte se nad nebohým jinochem, který to s vámi myslí dobře, neboť když mne prozradíte, bude se mnou konec!“

„Tak Merlin tedy čaroval! Merlin, no pozdrav panbůh! Ten ošuntělý starý humbukář, ten užvaněný starý osel! Ne-smysl, samý nesmysl, nejpitoměší nesmysl, jaký si člověk může představit! No tohle – mně se zdá, že ze všech dětinských, idiotských, přitroublých, slepičích pověr, které kdy – ale, čert vezmi Merlina!“

Ale Clarence klesl na kolena dříve, než jsem domluvil, a vypadalo to, jako by strachem přišel o rozum.

„Ó, mějte se na pozoru! To jsou hrozná slova! Každou chvíli mohou se na vás sesypat zdi tohoto žaláře, budete-li říkat takové věci. Ach, odvoléjte to, než bude pozdě!“

Tento bouřlivý výstup vnučil mi však dobrý nápad a vyvolal ve mně různé myšlenky. Jestliže se všichni lidé tady bojí tak upřímně a doopravdy Merlínových kouzel jako Clarence, pak musí člověk vyšší úrovně jako já být dost mazaný, aby dovedl z takového stavu věci pro sebe těžit. Začal jsem o tom přemítat a za chvíli jsem měl svůj plán vypracovaný.

Pak jsem řekl:

„Vstaň! Vzpamatuj se a dívej se mi do očí! Víš, proč jsem se zasmál?“

„Nevím, ale prosím při naší neposkvrněné Panně Marii, po druhé to nedělejte.“

„Tak já ti tedy povím, proč jsem se zasmál. Já sám jsem totiž taky čarodějník!“

„Vý!“ Milý mládenec couvl o krok zpátky a dech se mu zatajil, neboť přišlo to tak náhle! Ale výraz, jaký se rozprostřel na jeho obličej, byl velmi, velmi uctivý. To jsem zpozoroval ihned a viděl v tom důkaz, že humbug nepotřebuje v tom zdejším blázinci vůbec být odůvodňován. Lidé jsou zde ochotni věřit jednomu na slovo. Pokračoval jsem:

„Znám Merlina již sedm set roků a on —“

„— Sedm set — — —“

„Neskákej mi do řeči. Ten již třinákrát umřel a třinákrát zase ožil a po každé pak vystupoval pod novým jménem: Smith, Jones, Robinson, Jackson, Peters, Haskins, Merlin — po každé jinak, kdykoliv se objevil. Znával jsem ho v Egyptě před třemi sty lety, znal jsem ho v Indii před pěti sty lety, všude, kam přijdu, se mi plete do cesty; už mi leze krkem. Jako kouzelník nestojí za zlámanou grešlí; dovede několik prachobýčejných otrepaných kouzelnických triků, ale celkem to daleko nepřivedl a taky už nepřivede, zůstane už věčně pakalem a začátečníkem. Takhle pro venkov je ještě dost dobrý — uspořádat někde jedno představení a pak se rychle scvrknout — vždyť to znáš — ale Bůh je můj svědek, za odborníka se nesmí vydávat — aspoň ne tam, kde je přítomen opravdový umělec a jaksepatří kouzelník. Tak se podívej, Clarenci, zůstanu tvým přítelem, ale ty mi taky musíš být přítelem. Chci, abys mi prokázal malou laskavost. Postarej se, aby se král dověděl, že já jsem taky kouzelník — a k tomu ještě ten nejvyšší a největší, Grand — Super — eh — Muckamuck, náčelník celého kouzelnického kmene. A chci, aby se král dále dověděl, že tady docela s klidem uspořádám a předvedu malou pohromu, takovou, že budou chlupy lítat po celém království, jestliže bude

uskutčněn návrh rytíře Kaye a mně sebe méně ublíženo. Chceš to králi vyřídit?“

Nebohý mládenec byl v takovém stavu, že ze sebe stěží vypravil odpověď. Byla na něho žalostná podívaná, jak byl vyděšený, zesláblý, a sklíčený. Ale slíbil mi všechno. A já mu zase musil znovu a znovu slíbit, že mu zůstanu přátelsky nakloněn, nikdy proti němu nic nepodniknu a svým čarováním mu nebudu škodit. Teprve potom se vypotácel ven, při čemž se musil rukou opírat o zeď, jako kdyby byl těžce nemocen.

Pojednou mi napadlo, že jsem si počínal vlastně velmi neopatrně! Až se Clarence uklidní, bude mu divné, proč tak velíky kouzelník jako já musí prosit takového mladíčka, aby mu pomáhal k útěku. Srovná si v hlavě to a ono, a najednou mu bude jasno, že jsem docela obyčejný podvodník.

Trápil jsem se dobrou hodinu pro tuto svou neopatrnost a dával jsem sám sobě nepřilíš lichotivé tituly. Nakonec však mi náhle napadlo, že ti hlupáci nedovedou vůbec uvažovat, že si nedovedou v duchu srovnat a dát dohromady dvě různé věci, — vždyť všechny jejich řeči prozrazovaly, že nepostřehnou rozpory a nesrovnalosti, ani když je vidí vlastníma očima. To mne zase uklidnilo.

Ale za chvíli mne začala trápit jiná věc. Napadlo mi totiž, že jsem se dopustil ještě jedné chyby. Poslal jsem Clarence k jeho představeným, aby je postrašil vyhrůžkou, že se zabývá vám úmyslem přivolat nějakou katastrofu. Co si počnu, když mne vyzvou, abych jim něco zakového na zkoušku předvedl? Nebo když budou chtít, abych jim pověděl, jaká to má být pohroma? Ano, udělal jsem chybu: měl jsem si předem nějaké šikovné neštěstí vymyslet! Co teď dělat? Co jim říci, abych získal trochu času? Měl jsem zase plnou hlavu starostí... Ozvaly se kroky, — již přicházejí, již jsou tu. Mám jen malou chvíli na rozmyšlenou... Ach, již to mám! Výborně! Všechcko je v pořádku! Uhodil jste asi již, že to bylo zatmění slunce. Vzpomněl jsem si v pravý okamžik, jak kdysi Kolumbus nebo Cortez či někdo jiný z těch objevitelů vytasil se proti divochům se zatměním slunce jako s trumfem, a chopil jsem se toho jako spásné příležitosti. Mohl bych teď sehrát něco podobného a vlastně by to ode mne nebyl ani plagiat, poněvadž použiji tohoto prostředku téměř tisíc let před ním.

Přišel Clarence, celý ztřepený a vyjevený, a oznamoval:

„Pospíšil jsem s vašim vzkazem k našemu pánu a králi a on mne okamžitě přijal. Polekal se nesmírně a chtěl hned rozká-

zati, aby vás neprodleně pustili na svobodu, chtěl vám poslat krásné šaty a přikázat vám být, vhodný pro takovou osobnost. Ale v tu chvíli se k tomu nachomýtl Merlín a všechno zkazil. Namluvil králi, že jste se zbláznil a nevíte co mluvíte, a pronesl mínění, že vaše výhrůžka je plané chvástání. Hádali se dlouho, až na konec Merlín posměšně zvolal: „Pročpak neřekl, jakou skvělou pohromu chce na nás seslat? Jistě jen proto, že to sám neví!“ Tím zavřel králi ústa a ten nevěděl, co na to říci. A jen nerad vás přece prosí, abyste pověděl, o jakou pohromu běží. Prosím neotálejte s odpovědí. Každý odklad v nynější době znamená zdvojnásobit, ba ztrojnásobovat nebezpečí, které vám hrozí. Mějte rozum a povězte, jaká katastrofa to má být!“

Chvilí jsem mlčel, abych mlčením zdůraznil vážnost situace, a sebrav všechny síly, abych zesílil dojem toho, co řeknu, řekl jsem:

„Jak dlouho jsem již zavřen v této díře?“

„Zavřeli vás, když se včerejší den chýlil ke konci. A teď je devět hodin ráno.“

„To jsem se tedy náležitě vyspal. Již devět hodin! A vypadá to, jako kdyby byla teprve půlnoc. Dnes je dvacátého, ne?“

„Dvacátého, ano.“

„A zítřka mám být za živa upálen.“

Mladík se zachvěl hrůzou.

„V kolik hodin?“

„V pravé poledne.“

„Tak poslyš, povím ti, co jim máš říci.“

Odmíchl jsem se a stál celou minutu ve velebném mlčení, skloněn nad schouleným Clarencem. Pak jsem začal hlubokým, odměřeným hlasem, jako kdybych zvěstoval osudové rozhodnutí a stupňoval jsem dramaticky hlas k velkolepému vrcholení a přednášel vše tak patheticky a vznešeně jako snad ještě nikdy v celém mém životě:

„Vrať se ke králi a řekni mu, že právě v tu hodinu se celý svět zadusí v mrtvolné tmě půlnoční. Shasnu slunce a ono již nikdy nebude svítit. Plodiny země shnijí nedostatkem světla a tepla a všichni národové zahynou hladem do posledního muže!“

Musil jsem ubohého mládence sám vynést ven, tak ho to zkrušilo. Předal jsem ho vojákům a vrátil se do své cely.

Kapitola 6

ZATMĚNÍ SLUNCE

V tichu a temnotě začala skutečnost záhy doplňovati vědění. Pouhá znalost určité skutečnosti jest bledá, ale jakmile se přikročí k jejímu uskutečňování, začíná nabývatí barev. Je to zrovna takový rozdíl jako mezi tím, když slyšíme, že nějaký člověk byl ubodán dýkou, a když to na vlastní oči vidíme. V tichu a ve tmě nabývalo mé vědomí, že jsem v nebezpečí života, stále hlubšího a hlubšího významu; cosi, co bylo uskutečňováním, prolézalo kousek po kousku mými žilami a proměňovalo mne pomalu v led.

Ale příroda to naštěstí zařídila tak, že ve chvílích, kdy rtutí v člověku klesne až pod určitý bod, dostaví se reakce a člověk se vzpamatuje a vzchopí. Naděje náhle vypučí, k ní se přidruží veselost a pak je člověk opět s to, učiniti pro sebe něco, je-li vůbec možno něco učiniti. Vzpamatoval jsem se velmi rychle; řekl jsem si, že moje zatmění slunce mne jistě zachrání a krom toho učiní ze mne nejpřednějšího muže v celém království, a v zápětí stoupla má rtuť k nejvyššímu bodu a všecken strach jako by se mne spadl. Byl jsem náhle šťasten jako málokterý člověk na světě. Nemohl jsem se dokonce dočkat zítřku, tak dychtivě jsem toužil po tom, abych již sklízel svůj nejvyšší triumf a stal se středem obdivu a úcty celého národa. Ostatně jsem si byl vědom, že i v obchodním smyslu bude to znamenat počátek vrcholné kariéry. Zároveň mi někde vzadu ve vědomí tanula na mysli jedna věc. Bylo to jakési takové polopřesvědčení, že když bude povaha katastrofy mnou zamyšlené sdělena tomuto pověřivému lidu, bude to mít za následek okamžitou snahu po dohodě. Tak, mimochodem, když jsem slyšel blížící se kroky, myšlenka se mi okamžitě vrátila a já si řekl: „Nic za to nedám, že už jdou smlouvat. Dobrá, jestliže nabídky budou výhodné, přijmu; ale když ne, zůstanu stát na svém a vynasnažím se vytlouci z toho, co se dá.“

Dveře se otevřely a vstoupilo několik biričů. Jejich vůdce prohlásil:

„Hranice jest připravena, pojd!“

Hranice! Všechny síly mne opustily a málem jsem se svalil

DOSLOV

„Yankee na dvoře krále Artuše“ je jeden z nejlepších románů vynikajícího amerického spisovatele Marka Twaina.

Fantastický, zajímavý námět, hojnost ostrých vzrusujících kolís, bohatý a mnohotvárný jazyk i originální literární forma dila upoutává čtenáře. Postupně se před ním otevírá jnotajný smysl románu: Twain hovoří o utlačování lidské osobnosti, o právu lidu vládnout si sám, o ničemnosti vládnoucích tříd, o vládě církve a monarchie, o krutosti zákonodárství ve státě vykořisťovatelů, vysmívá se americkému způsobu života.

Mark Twain, spisovatel vsutku národní, který, jak se vyjádřil Howard Fast, byl „duší Ameriky“, stvořil svůj proslavený román v době vyhrčeného boje amerických dělníků a farmářů s vládnoucí třídou – buržoasií.

V Americe se tehdy dovršovaly změny, věšticí nástup nové epochy – epochy imperialismu: zesílila se koncentrace kapitálu, začal růst monopolů.

Vznik monopolů vedl k tomu, že zisky amerických kapitalistů začaly růst pohádkovou rychlostí. Neuvěřitelná nerovnoměrnost rozdělení národního důchodu vydávala zemi v moc nových „monarchů“ – Rockefellerů, Morganů, Gouldů, Astorů, Carneggů. Jím ve skutečnosti nálezela celá Amerika, práce milionů lidí. Kapitalistický tisk s lokajskou služebností popisoval život amerických „králů“, „princů“, „princezen“. Přepych, obklopující tyto novodobé monarchy, vydával se za blahobyt celého národa, za prosperitu národa jako celku, zdál se být svědectvím moci a síly země. Ve skutečnosti USA se měnily v oligarchii milionářů a v zemi hrozně chudoby amerického lidu. Ožebračování farmářů a drobní řemeslníci, přicházející ve stále větším počtu na míznu, žádali svržení „monarchie peněz“, „nekorunovaných králů“, „princů nafty“ atd.

Okolo osmdesátých let měla již dělnická třída Ameriky velké zkušenosti z boje s podnikateli, i přes slabost svých organizací. Na pouštění v osmdesátých letech odpověděla buržoasie terorem a vedla aktivní útok na práva dělnické třídy a farmářů. Polekána rozmachem dělnického a farmářského hnutí zesilovala reakční opatření ve všech oblastech veřejného a politického života. Ačkoliv si po celém světě vyreklaovali vysadu

„demokracie“, vedli američtí kapitalisté ve skutečnosti nejreaktější politiku protidělnického zákonodárství.

Americký farmář, ztrácející jakoukoli vyhlídku na „nezávislost“, stával se rádem bankovního systému. Proces vyvlastňování farmářů pokračoval s katastrofální rychlostí.

Hospodářská krize roku 1883 byla popudem ke vzniku dělnického a farmářského hnutí. Pracující žádali nacionalisaci země, vystupovali proti nízkým mzdám, proti vysokým železničním tarifům, proti politické bezprávnosti černochů.

Roku 1885 vypukla v zemi nová vlna stávek: americký proletariát bojoval za osmihodinovou pracovní dobu. Pracující železničních společností dosáhli politického vítězství nad kapitalistickým magnátem Gouldem. Promájové stávky r. 1886 měly v řadě měst charakter ozbrojených srážek mezi pracujícími a policií. V Mac Cormickových závodech na hospodářské stroje v Chicagu vzplanula stávka. Hnutí se šířilo po celé zemi a nabývalo masového charakteru.

Když oceňuje výsledky r. 1886, píše Engels:

„... nikdo tehdy nemohl předvídat, že za tak krátkou lhůtu se hnutí rozroste s takovou nepřemýšlelou silou, rozšíří se s rychlostí stepního požáru a oťře americkou veřejností do samých jejích základů“¹⁾.

Dělnická třída Ameriky rozvinula boj v národním měřítku a vyhlásila všeobecnou stávku. Výsledky byly pro vládnoucí třídu citelné. Především byl zasazen zdrcující úder buržoasní reklamě o výjimečnosti cesty amerického buržoasního rozvoje, bajkám o tom, že v Americe je „ráj pracujících“ a že tam „není místa pro socialismus“. Zatím američtí dělníci – silní a semknutí – prvně nastoupili jako třída (zvláště při volbách v New Yorku r. 1887).

Engels napsal: „Vstup základní masy pracujícího obyvatelstva Ameriky do hnutí považují za jeden z nejvýznamnějších úspěchů roku 1886.“²⁾

Obráz veřejného života Ameriky konce 80tých let by nebyl úplný, kdybychom nezpomněli reakční a zrádné uloty církve. Koncem XIX. století hrála církev významnou roli ve veřejném a politickém životě země. Twain byl dobře obeznán s temnými machinacemi odehrávajícími se ve Vatikánu, v tomto vosím knížce reakce a tmářství; žil dlouho v Itálii, kde měl příležitost pozorovat veřejné a politické funkce katolické církve. V osmdesátých a devadesátých letech vystupovali římská papežové s celou řadou deklarací, nedvojsmyslně podporujících „silné tohoto světa“, pře-

¹⁾ K. Marx a B. Engels, Spisy, sv. XVI, část I, str. 284, rus. vyd.

²⁾ K. Marx a B. Engels, Spisy, sv. XXVII, str. 553–554, rus. vyd.

deuším americké imperialismu. Taková byla na příklad encyklika papeže Lva XII. roku 1885, ve které zahrtili všechny, kdo bojovali za demokracii a svobodu od renaissance až do konce XIX. století.

Církev blahoslavila a ospravedlňovala kteréhokoliv vykořisťovatele, kteréhokoliv projev nejčernější a nejkrvavější reakce, protože sama byla předním zemědělským a finančně průmyslovým magnátem. Vlastnila ohromné plochy půdy v Itálii, ve Francii, ve Švýcarsku a jiných evropských zemích. Nejvíce půdy však zachvátila v Jižní Americe. Vatikánská „Banka sv. Duchá“, počínající od 17. století, držela ve svých rukou všechny nízké řídící životy Itálie a ke konci 19. století dávala papeži možnost kontrolovat téměř všechny banky Itálie a většinu finančních operací ve všech zemích Evropy a Ameriky. Vatikánským monopolistům tehdy náležely hlavní banky, naftové těžní věže a noviny ve Francii, železnice, šachty a lodě ve Španělsku, chemické a elektropřemyslové závody v Itálii, hery v Monte Carlu atd. V Americe ukládala církev svůj kapitál do výroby vybuštin, zbraní i konserv, byla ve spojení s finančním domem Morganů a naftovým trustem Standard Oil.

Zostření třídních rozporů, bouřlivé události amerického veřejného života na přelomu let 90. a vzmach dělnického hnutí ohraničily novou, vyšší etapu realistické tvorby Marka Twaina.

Již v 70tých letech v románu „Pozlacený věk“ (r. 1873) a v „Dopisech Číňanových“ (r. 1870) ukázal Twain buržoasní republiku jako stát vybudovaný na rychlém zisku a kořisti; v „Princi a žebráku“ (r. 1881) popsal bídu a bezprávnost lidu, rdoušeného surovým zákonodárstvím; v „Dobrodružstvích Huckleberry Finna“ (1884) vyprávěl o otroctví v „americkém ráji“; nakonec v „Yankeovi na dvoře krále Artuše“ obořil se na samu zástihu a jádro vši té politiky „demokratického“ státu – na „monarchy peněz“ a církev, věrně jim posluhující.

Satirický román „Yankeo na dvoře krále Artuše“ se objevil roku 1889 po Twainově pětiletém mlčení.

Ještě před samým vydáním se kolem knihy rozvířila polemika. Jen nemnozí z Twainovi známých spisovatelů považovali „Yankeeje“ za „titanské dílo“ (ale i oni si ho cenili více pro jeho oslňující formu než pro smělost myšlenek v něm vyslovených). Většina představitelů literárních buržoasních kruhů nazvala však román „zlobným paskvilem na anglickou historii“, „literární parodií na knihu legend od Arthura T. Maloryho“, „urážkou veřejného vkusu“ atd.

Twaina pronásledovali. Ale spisovatel v sobě nalezl mužnost, aby po vydání svého satirického díla vytrval, neustoupil pod krupobitím napadání a urážek a aby tak skutečně dostal své spisovatelské povinnosti. Spisovatel věděl, že kdyby vystupoval jako neškodný humorista, mohl by

vždy počítat s nadšeným souhlasem se strany buržoasní kritiky a členů ze středu buržoasie. Ale Twain dal přednost tomu být satirikem – ušedlovatelem. Vynucený alegorismus twainovských románů byl jen nedostatečným úkrytem, z něhož spisovatel uskutěčňoval svoje útoky – stejně bystře jako široké čtenářské kruhy; odhalit aktuálnost Twainových knih nebylo těžké. V „Yankeovi na dvoře krále Artuše“ Twain popisoval politiku feudální církve a feudální monarchie. Nebojoval však jen s příznaky středověku, nýbrž se současnými realijními silami: s americkou „monarchií peněz“ (tak Twain nazýval americké monopolisty) a se záštitou reakce – s církví, oním amerikanisovaným feudálním přetlkem, zapustivším v zemi hluboké kořeny.

K monarchii jako k feudálnímu státnímu systému se Twain vždy stavěl s odporem a hněvem. Roku 1888, t. j. v době, kdy pracoval na „Yankeovi“, si Twain zapsal do zápisníku několik výrazných myšlenek, přímo se vztahujících k obsahu románu: „Nikdy nebylo trůnu, který by sám sebou nebyl zločinem“. „Monarchie je stáletím zvěčnělé pirátství“. Avšak Twainovo pojetí monarchie nemá jen pouhý přímý význam. V Americe nebylo monarchie evropského typu, nicméně Twain má na mysli hlavně Ameriku, když používá slova „monarchie“ a všeho, co s ním souvisí.

V románu „Yanke na dvoře krále Artuše“ popisuje Twain strašné následky despotické moci, zkoncentrované v rukou jediného omezeného suverénního člověka nebo v rukou hloučků násilníků. Fantastická zápleтка románu tká v tomto námětu:

Yanke, hlavní osoba románu, řadový American devatenáctého století, kovář, zvěrolékař a zbrojařský mistr, dostal ve rvačce úder do hlavy a ztratil vědomí. Byl „přenesen“ o mnoho století dozadu – ocitl se až v 6. století na dvoře krále Artuše. Díky převaze svých znalostí a vědomostí stal se faktickým vládcem země, působí na její technický a kulturní pokrok a tím vyžývá na „poslední boj“ feudální šlechtu a duchovenstvo. První fyzicky zničit pomocí elektriny, druhý jeho nepřítel se ukáže nepřemožitelným: román končí tím, že kouzelník Merlin Yankeje začaroval, pohroužil jej v sen, který bude trvat po třináct století.

V Twainově díle se otevírá otřásající obraz béd, strádání a protivenství, jimiž trpí lid. Při každém setkání s prostým člověkem bývá Yanke poražen jeho tragickou situací, pozoruje nevolnický život „svobodných“ venkovanů v 6. století, vidí, jak otrokář žene na trh tlupu mrznoucích otroků a upaluje některé z nich, aby uchoval v dobrém stavu ostatní „zboží“, uchází v ubohou chýši, kde všichni obyvatelé umírají na neštovice a odpirá se jim pomoc jen proto, že jsou v cír-

kevní klatbě, pozoruje bídný, hrubý i špinavý způsob života britských sedláků. Používaje metody kontrastu, kreslí Twain vedle sebe obrazy života vládnoucích tříd a zardžející nuzou lidu. Na pozadí hadrů a carů bídý – lesk a pestrost rytířských oděvů, pyšné chocholy, hedvábné prapory, zlato okras: „Přívod se osluně ubíral mezi hromadami hnaje a veprného dobytky a nahými caparty, poskakujícími psy a špinavými chatrčemi“. Na prostý lid pohlížející představitelé vyšších tříd jako na zvláštní odrůdu bytosti, jen málo se odlišujících od dobytky: „něžná“ krásavice královna Morgana chladnokrevně zabíjí pže, ještě hochy; pobožní „církevní olcové“, kteří turdí, že všichni lidé jsou bratři, s čistým svědomím obchodují s „živým zbožím“; král Artuš – ušlechtilý rytíř – pohotově posílá na šibenici lidi prostého původu, kteří se osmělí poustát proti svému pánu.

Uvrhnout tyto lidi do žaláře,“ ironicky říká Twain, „a vyhladověl jejich příbuzné, to podle něho vůbec nebylo bezpráví – vědyť to byli pouze sedláci, vydaní na milost a nemilost svému pánu, bez ohledu na to, v jakých strašných formách se projevovale jeho libovůle. Ale když ti nebožáci utekli z vězení, do něhož byli proti vši spravedlnosti usazeni, to byla urážka a násilnost, něco, co nesměl podporovat nikdo, kdo si byl vědom svých povinností vůči vlastní posvátné káslé“.

U despoty, majícího podobnou moc, je zvláštní způsob myšlení, který nemá nic společného s rozumem. Twain komentuje chování kruté královny Morgany: „Nemělo smyslu plynat před ní rozumovými argumenty... Vychování dělá člověka.“ Slovy, převládáním zde něčeho nedosáhneš. Despotovi je třeba vyrvat moc, upravit ho do kůže ubožáka, otroka, aby se „naučil milosrdenství“. S posledním motivem – motivem svérázné odplaty – setkáváme se v řadě Twainových děl: v „Princi a žebrákovi“ i v „Hloupém Wilsonovi“. Ve své dřívejší podobě vystupuje však thema odplaty v „Yankeovi“ jen jako jedno z vedlejších temat (nehody krále Artuše, přečleněného za sedláka), zato jedním z hlavních motivů je Twainova vášnivá obrana práva lidu na revoluční odplatu, na boj s ulačovatelem.

Nenarážejí ve svém fantastickém románu na žádné určité historické hranice, kráčí spisovatel snadno od středověku až do doby francouzské revoluce konce 18. století; s nadšením hovoří o krvavé ulně, která „smyla tisíce let nejhumusnější otroctví“. Twain nakládá volně s chronologií, klade-li důraz na fakta, činí tak proto, že chce americkému lidu zdůraznit jednu hlavní zásadu: „Lid je jediným zákonným zdrojem moci.“ Jestliže je lidu moc odňata, má právo na vzpouru a obranu.

„... ořádáme se hrůzou jen nad tou menší, řečneme dočasnou hrůzou. Co však je hrůza rychlé smrti pod guillotinou, když ji posta-

víme vedle celoživotního umírání hladem, zimou, ukrutným týráním a bezmezným žalem.“

„Žádný národ,“ píše dále, „si ještě nevykoupil svobodu příjmy a úvahami a morálními důvody a všechny úspěšné revoluce začínaly násilím a v krvi.“

Twain dále potvrzuje, že „i v těch nejnížších a nejpouzištějších lidech... je hojnost velmi dobrého materiálu pro zřízení republiky... jen jej vylákat z úkrytu a on potom poválí a do bláta zaslape všechny trávy a všechnu šlechtu.“

Smysl poslední věty: „povolit jakýkoli trůn, jakoukoli moc“ ještě jednou zdůrazňuje skutečný směr románu. Roku 1873 v románu „Pozlacený věk“ Twain naléhavě přesvědčuje své krajany, aby se neovzdávali nádejkám jím politických práv ve prospěch hloučků průmyslových předáků, politických spekulantů a prodejních senátorů. Nyní se Twain znovu obrací k problému státní moci. Hrdina románu – kovář a mistr zbrojářského závodu – je Twainovi nezbytným představitelem té všeobecné aktivity, s kterou se měl spisovatel možnost setkat v osmdesátých letech, charakterizovaných nesčíslnými stávkami dělníků a vystoupeními farmářů.

Bránit práva lidu se zbraní v ruce – to je nová Twainova poise, která se zrodila z další etapy boje americké dělnické třídy. Dříve Twain na tělo posici nestal. Život uplynulých destilet ho však mnohem naučil. Vášnivá víra spisovatele v lid a jeho přirozené vlohy a schopnosti, potlačované vládnoucími třídami, ještě více sílí a uprňuje se.

Autorem vyjadřuje pevnou víru v to, že prostí lidé jsou způsobilí stát se tvůrci pravé kultury, vyšší než kultura parazitických tříd.

Když Twain hovoří o možnostech skrývajících se v lidu, zanechává ironického tónu, obvyklého v tomto románu, a jeho řeč začíná nabývat slavnosti a pathetčnosti. Uvedeme ukázkou jednoho takového místa:

„Nejlépejší duchové všech dob a národů vyšli vždy z lidu, nikdy z privilegovaných tříd; a tak, bez ohledu na to, jak vysoká byla úroveň vzdělání ve vrstvách lidových, většina schopných jednotlivců pocházela z řad bezjmenných a chudých, a v každém dějinném údobí měl lid dosti schopného materiálu, aby si mohl sám vládnout.“

Celé dílo prostupují horoucí promluvy na obranu svrchovaných práv lidu, popíraných „monarchií“, to je skupinou násilníků a usurpátorů, působících za co nejaktivnější podpory církve.

Mark Twain bojuje se „strašnou a mohutnou“ církví, jež dala vzniknout absurdnímu spojení pobožnosti a krutosti, spojení tyranie a urpění. „Nejednou jsem sám viděl,“ hovoří v románu Yankee, „jak dvořan, napadnutý svého nepřítele, šel se nejprve pomodlit, nežli mu podřezal hrdlo.“

„Za nějaká dvě tři století,“ píše Twain v románu, „církev dokázala přeměnit národ lidí v národ červů.“ Moc církve nese s sebou podle jeho názoru „ztník lidské svobodě a paralyso lidské mysli“. Twain postupně a neodvratně podývá základy náboženství, ořídá autoritou církve, vírou v nebe. Twainovské alegorie měly přímý vztah k roli Vatikánu ve světové politice a současně k stále více rostoucímu spojení církve a finančně průmyslových monopolů uvnitř Ameriky. Tak je v celém díle problém církve neoddelitelně spojen s problémem státního zřízení a politické moci.

Je charakteristické, že po svržení moci feudálního dvořanstva a duchovenstva neorganizoval hrdina románu žádný vládní zřízení buržoasního typu.

Avšak idea „čisté“ lidovlády – všetřídni nebo nadtřídni – „svobodné lidové vlády“ jako projevu „všenárodní vůle“ – tato maloburžoasní iluze se v Twainově vědomí stále udržuje.

V. I. Lenin určuje třídní podstatu této politické slepoty takto:

„Věra v universální, samospasitelné působení „demokracie“ vůbec, nepochopení, že takováto demokracie je demokracie buržoasní, historicky omezená ve své užitečnosti a ve své nutnosti, tato víra a toto nepochopení se udržovalo ve všech zemích po staletí a destilet, zlatě pevně mezi drobnou buržoasi.“¹⁾

Buržoasní ohraničenost světového názoru Twainova se ukazuje v tom, že dává svému hrdinovi tvořit státní zřízení v historii lidstva nevidané – beztřídní demokracii s všeobecnou „svobodou“ a „rovností“.

Hrdina románu ve své proklamaci píše: „Monarchie dohrála svou úlohu, náleží minulosti. V důsledku toho se veškerá politická moc vrací k svému původnímu zdroji, to jest do rukou národa. Současně s monarchií padly také všechny její opory; následkem toho přestávají existovat šlechta a všechny privilegované třídy a kasty, přestávají existovat státem uznávané církve. Všichni lidé jsou si od tohoto okamžiku rovni, svoboda náboženského vyznání je zaručena. Tímto se vyhláší republika, neboť republikánské státní zřízení je přirozeným stavem národa, když všechny ostatní autority pozbyly moci.“

V kapitole „Za tři roky“ Twain prohlašuje: „Otroctví bylo zrušeno, všichni lidé si před zákonem byli rovni.“

Twainovy buržoasní iluze, projevující se v románu, svědčí o protikladnosti světového názoru Twainova. Twain věří v možnost existence „demokracie vůbec“, tato víra žije jeho protifeudální smýšlení, pronikající celým románem. Avšak současně (a to je dosti pozoruhodné)

¹⁾ V. I. Lenin, Spisy, sv. 28, str. 168, rus. vyd.

hrozná nebezpečí – na stále rostoucí sílu reakce, na zhoubný vliv církve a vši reakční propagandy na vědomí širokých lidových mas.

Twain často odstupuje od svého báčorečného námětu a obrací se k národohospodářským faktům amerického života konce XIX. stol. V těchto analogiích považuje za zbytečné udržovat dále své maskování. Na příklad, v pohádkovou tkáň románu jsou vpleteny úsudky o skutečné, reálné mzdě.

„Nezáleží na tom, kolik si vyděláte, ale na tom, co si za ty peníze můžete koupit,“ povídá Yankee britským kovářům. A dále se uvádějí číselné údaje o životním minimu řemeslníka v Americe Severní a Jižní. A později je tomu věnován celý rozhovor mezi Yankeeem a kovářem Dowlidem.

V téměř románu Twain hovoří o nenávisti, kterou chovají američtí průmyslníci k dělnickým organizacím, o tom, že boháčů jsou hotovi „skřípat zuby nad državou tyranů jiných odborových organizací“, že v boji za své hospodářské práva i pracující lid Ameriky „zasáhne do určování mezd“ a svým zotročovateli předloží účet za „hezdkou řádku křivd a ústřek“.

V knize je mnoho zmínek o rozhořčeném, nepřestávajícím boji, který vedou američtí dělníci se svými utlačovateli. Twain neskryvá vřelý sympatie, které chová k těmto bojovníkům za své práva. Člověk nemusí být otrokem vlastníkům nebo obětí zákonů soukromovlastnického státu. S velkým dramatickým pathosem, s hlubokým vzrušením vypráví v románu o mladé matce, která ukradla „kousek lásky v ceně čtvrt centu“, aby nakrmila své hladové dítě, a za to byla odsouzena k smrti pověšením.

Je nepochybné, že Twain neoládá jen nenávist k feudálnímu zřízení, zobrazenému v románu. Vystupuje jako nepřítel pánů buržoasní doby – těch, kteří připravují lid o práci, přístřeší, existenci prostředky, mění je v tuláky a nedobrovolné zločince.

Aktuální je epizoda v románu, kde se popisuje, jak Yankee a za venkovana přelčený král Artuš byli jakýmsi lordem prodáni do otroctví a jak nemohli dokázat, že jsou svobodní lidé. Twain píše: „Právě takový dábelský zákon existoval u nás na Jihu.“ Dále vypráví o tom, jak často v Americe bílí ubožáci, prezíraní a opovrhováni majiteli otroků, malodůšně se přesto stavěli na jejich stranu ve všech politických hnutích, majících za cíl ochranu, zachování a podporu otrokářství. Žde se Twain dotýká tématu velké politické závažnosti – natíká na nedostatek svornosti mezi vykořisťovateli, mluví o „rovnosti“ bílých a černých otroků (oba jsou stejně utlačováni), poturzuje, že vlastně „bílí chudáci pohrdali a nenáviděli otrokáře“ a že tato skrytá nenávist při příznivých okolnostech by mohla vyjít najevo.

v abstraktní ideu nadřídil „demokracie“ Twain přináší celkem charakteristický konkrétní rys: tvůrcem své sociální utopie tvoří Twain nádaného člověka z lidu. Hrdina románu o sobě hovoří: „Naučil jsem se dělat vše . . . flinty, revolvery, kanony, koile, mašiny, všechny možné stroje, kterými se uspořídá lidská pracovní síla. Dovedu zkrátka udělat všechno, na co si kdo vzpomene – každou věc na světě, ať je to co chce; a když nebyl ještě znám rychlý a praktický způsob, jak některou věc udělat, já jsem ho vynalezl, vymyslel – a šlo to hned jako po másle.“

Twain připomíná politická práva lidu, cituje místa z ústav jednotlivých států Ameriky, kde se hovoří o tom, že „lid má v každé době nepřeměnitelné a nezadatelné právo změnit formu své vlády“, a přitom poslední část vyznačuje kursivou. Twain ví, že reálný život kapitalistické Ameriky šidil lid o toto právo, ale přesto na svých čtenářích vášnivě žádá, aby bránili svá suverénní práva; spisovatel žádá od každého člověka z lidu politickou aktivnost a revoluční zasahování do historie své země.

„Občan, který vidí, že šaty jeho veřejné správy jsou obnošeny, a přesto mlčí a nezasazuje se o nové šaty, je neloyální. Jest zrádce!“ ze srdce volá Twain.

Na každé stránce sděluje autor románu své nesmírné pohrdání nad „vladařskými a aristokratickými povaleci“, a nesmírnou úctu vůči geoniím – tvůrcům, které nazývá „pravými tvůrci tohoto světa po Bolu“. Twain výborně rozumí velikému významu vzdělání a výchovy lidových mas. Yankee otevře nižší, střední i vysoké školy, a hlavně: přibírá národ ke kolektivní práci; vychovává v něm pocit úcty k sobě samému.

„Beru vás do své kolonie,“ říká Yankee dvěma otrokům, „bude se vám tam líbit; je to továrna, kde měním automaty v lidi.“ Toto přetváření probíhá někdy s pohádkovou rychlostí, ale v přísném soulase s určitou zákonitostí: čím méně je člověk svázán se starým světem a čím dokonalejší je jeho pracovní zručnost, tím oddanější je ve vztahu k Yankeeovi a jeho věci. Takový je mladík Clarence a 52 hochů, s nimiž Yankee uskutečňuje převrat v zemi. Avšak toto počínání končí krachem. Yankeeova armáda je příliš málo početná; nevzdělaná a kolísající masa za ním nešla. „Můj sen o republice zůstane jen snem,“ praví Yankee, když se přesvědčil o síle duchovenstva, které za sebou vedlo lid.

Rozuzlení románu – konec Yankeeje a jeho druhů – je určeno všeobecnou atmosférou, v níž román uzrává. Twain se nedal zaslépit nevelkými úspěchy pracujících své země v boji s podnikateli. Dokonalá znalost americké skutečnosti Twaina nezradila: v předvečer vstupu Ameriky do stadia imperialismu spisovatel upozorňuje v románu na

Nestalo se tak pro nevědomělost a politickou zaostalost „bílých otroků“. Twain zde má na mysli nejen Ameriku nedávno minulého období občanské války – hovoří o porobě otroků práce své Ameriky současné.

Twain používá všemožných možností, jak provést analogii mezi legendární minulostí a tehdejší Amerikou. Na příklad, vypravování o taškárských volbách londýnských radních slouží Twainovi k charakteristice bezzáradnosti a kořistnictví, vládnoucích v městských samosprávách států Nové Anglie v Americe. Jestliže v Londýně se stalo kdysi něco podobného, bylo tak podle Twaina proto, že „se banda Američanů vloudila do Londýna a trápila tam kousky, jež její rase vynesly jedinečně nekalou reputaci u všech hodných a zbožných lidí na celém světě“.

V románě je mnoho twainovských vtipů, které často přecházejí v ostrou satiru. Tak se Twain vysmívá vulgárnímu a uličnickému stylu tehdejších amerických novin, když je paroduje v novinových státcích Clarence pro artušovské negramotné „čtenáře“; směje se čistě americkému praktikismu Yankeeje, ochotného přetvořit vše v „byznys“, přitvůřilho kajčnicka, který daacet let se bez přestání klání, aby se stal pohonem šicího stroje a ušil osmnáct tisíc košil a jiné. Twain je nepřekonatelný v humoristických výmyslech: obrněné feudální rytíře posadil na velocipedy, aby se rychleji pohybovali; potulné rytíře přeměnil v nosiče reklamy a v obchodní cestující, rozšiřující v zemi cy-lindry, mydlo a šle; z nic nedělajících králů, císařů a sultánů vytvořil fotbalovou jedenáctku; sira Lancelota učinil bursiánem, který hraje na pokles akcií nové železniční dráhy atd. Ani jedna ze střel satirika a humoristy nezapadne mimo – spisovatel se nemilosrdně vysmívá americkému způsobu života.

„Yankee na dvoře krále Artuše“ je sociální utopie Twaina a satira na vládnoucí třídu Ameriky. Bernard Shaw jednou napsal Marku Twainovi: „Jsem přesvědčen, že budoucímu historikovi Ameriky se Vaše díla ukáží tak nezbytná, jako francouzskému historikovi politické traktáty Voltairea.“ Fantasticko-realistický román Twaina stojí v řadě jeho nejlepších děl, která jsou neoddelitelná od života a boje amerického lidu a dodnes si zachovávají svou usvědčující ostrost a aktuálnost.

M. BOBROVOVA

POZNÁMKY A VYSVĚTLIVKY

Madame Pompadour – Hanna Antoinetta Poisson, markýza Pompadour (1721–1764), favoritka francouzského krále Ludvíka XV.

Lady Castelmaine – Barbara Villiers, favoritka anglického krále Karla II. (1630–1685). Obě požívaly velkého politického vlivu a zasahovaly do státních záležitostí.

zámek Warwick – postaven v XI. století za krále Viléma Dobývatele v malebné krajině nedaleko Londýna.

doba krále Artuše a Kulatého stolu – v provenzálských a francouzských rytířských románech XII. až XIII. stol. zaujímají přední místo keltské národní pověsti, zpracované v duchu feudální ideologie, pojednávající o bájeplvném králi Artušovi, vůdci Britů v V. až VI. stol., který vedl obranu nepodmaněných ještě států Anglie proti Anglosasům. V rytířských románech byl král Artuš vyobrazen jako nej-mocnější vládce vsi Britannie a poloviny Evropy, na jeho dvoře se shromažďoval výkvět rytířstva a vládl kult rytířské odvahy a lásky. Pro osobní slávu nebo pro čest své dámy král a jeho rytíři procházeli fantastickými dobrodružstvími, která tvoří náměty „románů Kulatého stolu“. Nazývají se tak proto, že král Artuš dal zhotovit kulatý stůl pro dvorní hostiny, za kterým si všichni rytíři připadali sobě rovni. Hlavních osob a dobrodružství románů Kulatého stolu využil Mark Twain jako alegorického rámce pro svou satiru „Yankee na dvoře krále Artuše“.

Oliver Cromwell – (1599–1658), jeden z hlavních činitelů anglické buržoazní revoluce poloviny XVII. stol. Jako faktický velitel armády parlamentu porazil vojska krále Karla I. a po ustavení republiky byl zvolen v její výkonnou radu. Vystupuje z pozice velkoburžoazie, potlačil demokratické hnutí levellerů (rovnostářů), surově se vypořádal s národně osvobozenckým hnutím v Irsku a Skotsku a r. 1654, opíraje se o buržoazní armádu, stal se faktickým diktátorem Anglie pod jménem Lorda-Protektora.

Thomas Malory – anglický rytíř XV. stol., autor knihy „Smrt Artura“ – *Morte d'Arthur* (1485); je to kompilace a překlad do angličtiny z hlavních francouzských rytířských románů Kulatého stolu. Tato kniha, mnohokrát vydána, byla hlavním vodítkem M. Twainovi při psaní knihy *Yankee na dvoře krále Artuše*. (Vyprávění o tom, „Jak pan Lancelot zabil dva obry a osvobodil zámek“, je přesný převod kapitoly z knihy Maloryho.)

pan Lancelot od jezera – jedna z centrálních osobností románů artušovského cyklu. Od jezera je nazván proto, že podle pověsti byl vychován vílou na dně jezera. Připisovalo se mu množství rytířských činů, jež

prováděl pro šest dámy svého srdce, královny Ginevry (manželky krále Artuše).

Pan Kay – senál, t. j. správce dvora krále Artuše. Komická postava, vyskytující se v mnohých románech Kulatého stolu; chvastoun a lhář.

stát Connecticut – v době Twainově byl jedním z průmyslově nejrozvinějších oblastí USA, a Hartford byl jeho hlavním městem – typické americké průmyslové centrum. Proto jej Twain učinil rodným městem svého hrdiny, typického středního Američana. V originále se román jmenuje plným titulem „Connecticutský Yankee na dvoře krále Artuše“.

Brigdeport – přímořské městečko v státě Connecticut, nedaleko Hartfordu.

Camelot – podle románů Kulatého stolu jedna z residencí krále Artuše.

palimpsest – staré rukopisy na pergameni, jejichž původní text byl smyt a nahrazen novým.

zatmění slunce dne 21. června 528 – v r. 528 skutečně došlo k zatmění slunce (čtyřikrát za jeden rok), avšak ne přesně v ten den, na nějž se poukazuje v románu.

Arkansas – jeden z jižních otrokářských států USA, kde mezi plantážníky kvetly divoké mravy.

Merlin – čaroděj Merlin, kouzelník, mudréc a prorok, vyskytující se téměř ve všech románech Kulatého stolu.

Tom Jones – „Historie Toma Jonese, nalezenec“, realistický román jednoho z nejvýznamnějších spisovatelů anglického buržoasního osvícenství, Henry Fieldinga (1707–1754).

Roderick Random – „Příhody Rodericka Randoma“ – román spisovatele anglický rytíř, jako byl Fielding, Thomase Smolleta (1721–1771). V obou románech se otevírá široký obraz života a mravů rozličných složek anglické veřejnosti XVIII. století a v nepřiznivém světle se rýsuje šlechta a buržoasie.

Rebecca, Iuanhoe, Rowena – Rebecca – dcera židovského kupce, Iuanhoe – anglický rytíř, Rowena – urozená dáma postavy historického románu Waltera Scotta (význačný anglický spisovatel, romantik). „Ivanhoe“ (1819), jeho děj se odehrává v druhé polovině XII. stol.

Kolumbus Křišťof – (asi 1446–1506), španělský mořeplavec, r. 1492 objevil nový světadíl – Ameriku.

Cortez, Fernando – (1485–1547), španělský šlechtic, conquistador (t. j. vůdce dobrovolného vojenského oddlu), podmanitel Mexika. Při obsazování nových území podmaňovali a hubili Španělé domorodé obyvatelstvo – Aztéky.

Raffaél Santi – (1483–1520), velký italský renesanční malíř. M. Twain se vysmívá duchovní chudobě svého hrdiny-yankeje, který není schopen pochopit umění Raffaellova a oceňuje je jen se stanoviska amerického buržoasního prakticismu.

Tower v Londýně – pevnost v Londýně na břehu Temže, postavená právě již v době pobytu Římanů v Británii. Zprvu byla královskou residencí, pak se stala státním vězením.

Simon de Montford – hrabě Leicester (1206–1265), vyhlásil boj části anglických velkých feudálů ve svazku s městy za omezení královské moci. Zajal krále Jindřicha III. a jeho syna prince Eduarda a na čas se stal diktátorem Anglie. Byl zabit v boji.

Gaveston Pierre – syn gaskotského šlechtice, favorit anglického krále Eduarda II. (1284–1327); měl neomezený vliv; na naléhání šlechty byl posléze popraven.

Mortimer Roger – hrabě, milenec ženy krále Eduarda II. Isabelly Francouzské, zamýšlel zmocnit se anglického trůnu a spolu s Isabellou dal krále uvrhnout do vězení, kde byl Eduard II. zardoušen.

Villiers George – vévoda Buckinghamský (1592–1628), první ministr anglického krále Jakuba I., ve skutečnosti rozhodoval o všech státních záležitostech. Byl vězněn králem Karlem I.

Artemus Ward – pseudonym amerického spisovatele humoristy Charles F. Browna (1834–1867), s nímž se Twain osobně znal.

Laktantius – Lucius Cecilius Firmian, křesťanský spisovatel IV. stol., rodem z Afriky; autor mnohých theologických děl psaných latinsky.

svatý Grál – v romány Kulatého stolu je vpletena mystická křesťanská legenda o „svatém Grálu“, t. j. o misce s krví Kristovou, sebranou prý při ukřižování jedním z jeho učedníků. V rytířských románech XII. stol. vydávali se hledat tento sv. Grál jakožto symbol mravní dokonalosti rytířů Percival, Lancelot, Gawain a jiní.

„... *holohlavej*!“ – v bibli se vypráví, jak se hoši posmívali proroku Elišejovi pro jeho pleš. Za to bylo dvaatřicet z nich roztrháno medvědy.

Morgana La Fay – sestra krále Artuše, zlá čarodějka; postava vyskytující se v mnohých románech Kulatého stolu.

státem uznávaný anachronismus – Twain tím myslí církev, přezítek, který je však stále důležitým činitelem státní moci.

Corporation Act – zákon anglické ústavy, který pojednává o právech korporací, společností. Podle zajímavého tradičního výkladu anglického práva je i osoba králova považována za korporaci. Ty mají v Anglii mnohé výsady a širokou pravomoc.

Test – čili Test Act, zákon o předpokladech pro kvalifikaci k jistým úředním postavením. Oba zákony značně omezují možnosti prostého občana, naopak napomáhají existenci rozličných privilegií.

Palestina v době Josuův – naráží na rozdrobenost Anglie v VI. stol., typickou pro feudální středověk. Podle bible bylo v Palestině v době Josuův obrovské množství malých království, Josua sám si jich pokořil jednařicet.

Matterhorn – hora v Alpách na hranici Itálie a Švýcarska.

Benvenuto Cellini – (1500–1571), významný florentinský sochař a zlatník z doby renaissance. Žil bouřlivým životem, plným bitek a prostopášností; po několik let byl mnichem.

Markéta Navarrská – Margareta Valois, královna Navarrská (1492–1549), sestra francouzského krále Františka I., byla ve středu kroužku spisovatelů francouzské renaissance a sama byla spisovatelkou. Je znám její sborník novel v duchu Boccacciův – Pentameron, vyznačující se neslušností obsahu a jazyka, ale cenný svým realismem.

Alžběta Anglická – (1533–1603) – královna anglická, její vláda spadá do doby největšího rozkvětu anglického absolutismu a počátku bouřlivého rozvoje kapitalismu. Na jejím dvoře vládly volné mravy, sama královna používala hrubých slov a bila své dvořany.

Ancien Régime – doslovně „starý pořádek“. Po první buržoasní revoluci ve Francii označovali tímto výrazem dorevoluční feudální Francii, pak feudální zřízení vůbec.

Le droit du Seigneur – t. zv. právo první noci, jedno z práv feudálního pána. Na podkladě tohoto práva je vybudována zápleтка Beaumarchaisovy hry „Figarova svatba“.

zámek If – zámek-pevnost If byl vystavěn začátkem XVI. stol. francouzským králem Františkem I. na ostrůvku v Středozemním moři nedaleko od Marseille. Do začátku XIX. stol. sloužil jako státní věznice pro politické provinilce odsouzené na dlouhou dobu. Sem položil děj svého románu „Hrábě Monte Christo“ A. Dumas starší.

Chaucer – Geoffrey Chaucer (1340–1400), slavný spisovatel anglického pozdního středověku. Jeho nejlepší a nejznámější dílo jsou Canterburyburské povídky – sborník básní a prosaických novel, které si vyprávějí navzájem členové poutnické společnosti cestou do Canterbury. Chaucer zde podává řadu vtipných realistických portrétů jednotlivých vypravěčů, příslušníků rozličných složek společnosti XIV. století – rytíře, mnicha, kupce, sedláka, studenta, vladyky, abatyše, vdovy z Bath atd.

doba regentství – za nezletilého francouzského krále Ludvíka XV. vládl zemi regent vévoda Filip Orleánský (1674–1723). Bylo to období úpadku šlechtické monarchie, kdy královský dvůr a příživnická

šlechta a duchovenstvo dospěly do krajního cynismu a mravní uvolněnosti. Twain zde naráží na tehdejší nemravnost a zpusťlost.

anachoret – poustevník (z řečt.).

Mansion House – sídlo londýnského Lord Mayora – primátora.

dynastie Pendragonů – podle keltských legend bylo jméno Pendragon (to je „Dračí hlava“) přízviskem otce Artušova, pak označením celého královského rodu.

penízková pistole – pistole v podobě trubičky, z které po spuštění pára vystřelí mince. Tato hračka byla v používání v Americe v době M. Twaina.

stín otce Hamleta – v tragedii W. Shakespeara Hamlet, princ dánský, vystupuje přízrak zavražděného krále, Hamletova otce.

klany – keltské rodové občiny, jejichž zbytky se v Anglii (v severním Skotsku) udržely až do poloviny XVIII. století.

De par le roi – z rozkazu krále, běžná formule, označující královské vyhlásky.